

QIMMEQ

KALAALLIT QIMMIAT QIMUTTOQ
DEN GRØNLANDSKE SLÆDEHUND

QIMMEQ

KALAALLIT QIMMIAT QIMUTTOQ
DEN GRØNLANDSKE SLÆDEHUND

QIMMEQ IMMIKKUULLARISOOQ

Qimmit qimuttut nukittoorujussuupput qasusuitsuullutillu. Nukersoruloorsinnaapput issittorujussuarmissinnaallutillu. Nukittoorujussuarnik ujaloqarput qajannaatsunnillu saaneqarlutik, taamaamat oqimaatsunik usilinnik qimussinnaallutillu ajutoorajuttuunngillat.

Qajannaatsunik aamma kiguteqarput illersuutigisinnaallugillu nerisassaminnik mikkaatigisinnaasaminnik.

Issittumi silamut naleqquttunik meqqoqarpoq. Torsusuunik meqqoqarpoq qituttunillu ussissunik qivioqarluni.

Upernaakkut kissakkaangat qimmit qiviuisa ilaat katattarput, ukiukkulli issimut akiuussutissaannik ukiakkut ussissunik meqqoqaleqqittarlutik.

Qimmeq qimuttoq qimminut allanut sanilliullugu angisuujuvoq. Qimmit qimuttut inerissimasut nalinginnaasumik 30-40 kiilut missaanni oqimaassuseqartarput 60 cm. miss. portussuseqarlutik. Arnavissat angutivissanit mikinerukkajupput.

Kisianni qimmit qimuttut assigiinngitsorujussuarnik isikkoqarsinnaapput. Ilaat angisuujullutik suangasuut, ilaat mikisunnguullutik eqaatsuusut.

Meqqi assigiinngitsunik qalipaateqarsinnaapput, qernertuinnaasinnaapput, qaqortuinnaasinnaallutik qasertuinnaasinnaallutillu, kajortuusinnaapput sungaartuusinnaapput milaqlutilluunniit, milallillu nalinginnaanerupput. Qimmit qimuttut ilaat takinernik imenerusunillu meqqoqartarput. Qimmillit qimuttorerusunnersaat qanoq ittuunersut assigiinneq ajorput.

EN SÆRLIG HUND

Slædehunde er meget stærke og udholdende. De kan arbejde hårdt og kan klare lave temperaturer. De har stærke muskler og kraftige knogler, så de kan trække tunge læs, og de kommer ikke nemt til skade. De har også kraftige tænder, der kan bruges til at forsvare sig med og til at flå mad i stykker.

Pelsen passer godt til vejret i Arktis. Den har en blød tæt underpels og en kraftig yderpels. Hundene fælder en del af underpelsen om foråret, når det bliver varmt, men får den igen om efteråret, så den kan klare kulden om vinteren.

Slædehunden er en stor hund i sammenligning med andre slags hunde. Voksne slædehunde vejer normalt omkring 30-40 kg og er ca. 60 cm høje. Tæverne er tit mindre end hanhundene.

Men slædehunde kan se meget forskellige ud. Nogle er store og kraftige, andre er små og smidige. Pelsen kan have forskellige farver, fra helt sort eller hvid til grå, brun eller gul med pletter, der er det mest almindelige. Nogle slædehunde har længere og mere krøllet hår end andre. Det er forskelligt, hvilken slags hunde slædekusken foretrækker.

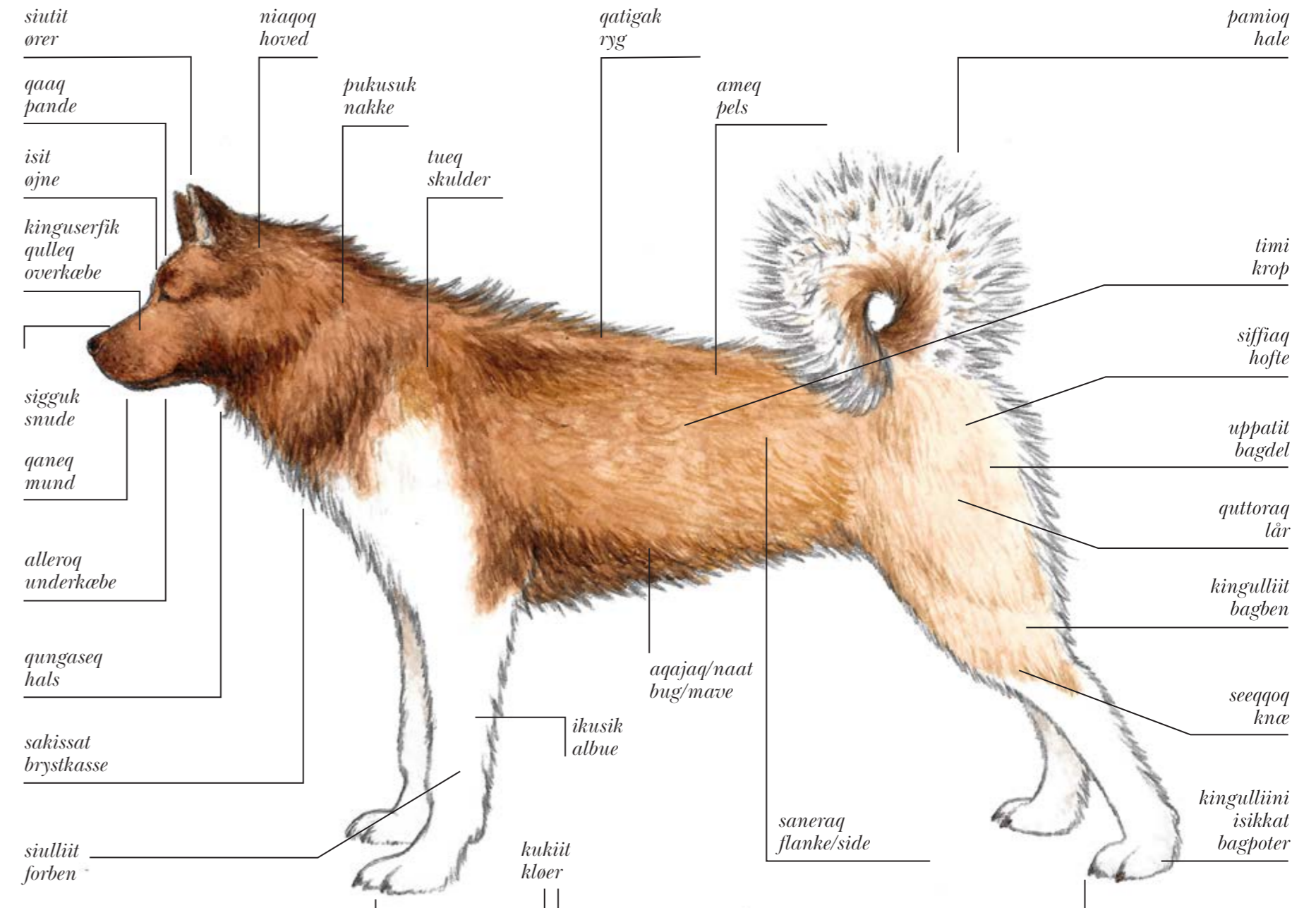

QIMMEQ QIMUTTOQ ILISARITILLUGU

TÆT PÅ SLÆDEHUNDEN

Qimmit taama ittut tamarmik assigiissuseqaraluartik, isikkumikkut piginnaassutsimikkullu assigiinngitsorujussuusinnaapput. Kalaallit qimmiata qimuttup qimminit allanit immikkoortutigaa Issittumiissinnaanini. Issittumiissinnaavoq assoroorsinnaallunilu. Ukiorpassuit ingerlaneranni qimmit akersuussinnaalluartut piginnaanitik piaqqaminnut ingerlateqqittarpaat Inuit aamma qimmimik qimullarnerit piaraat piumanerusarpaat. Taamaalillutik inuit pinngortitalu qimmit pitsaanerpaat immikkoortitertarpaat, qimmit qimuttut ineriartortillugit ullutsinni immikkuullarissunik piginnaasaqartilugit.

Selvom alle hundetyper har nogle ting til fælles, er der stor forskel på, hvordan hunde kan se ud, og hvilke ting de kan. Den grønlandske slædehund er særligt god til livet i Arktis. Den kan klare kulde og hårde arbejdsopgaver. Gennem tiden har de hunde, der bedst kunne klare sig, givet deres gode evner videre til deres hvalpe. Samtidig har mennesker også sørget for at beholde de bedste hvalpe fra gode slædehunde. På den måde har mennesker og natur udvalgt de bedste hunde, og slædehundetyper har fået de særlige evner, den har i dag.

QIMMEQ QANOQ ITTUUA?

Qimmit assigiinngitsorujussuarmik isikkoqarsinnaapput, nunarsuatsinnili qimmit tamarmik pinngortitaassutsikkut assigiipput piaqqioqatigiissinnaallutillu. Qimmit assigiit suussusaannik najugaqatigiittut qimmit immikkut suussusaanik imaluunniit qanoq ittuunerannik taaneqakkajupput.

Kalaallit qimmiata qanoq ittuunera immikuullarissuuvoq kisianni typit allat qanittumik ilaqtanni, tassa Siberian husky aamma Alaskan malamute assigisorujussuullugit. Qimmit taama isikkullit taaneqartarput 'qimmit inngigissunik siggullit', sigguisa niaquisalu inngigissiartuarnerat pissutigalugu.

Qimmit sulitineqartartut iluaqtissianik taaneqartarput. Naggeqatigiit Inuit qimuttunik qimmeqarnermikkut kulturiat qimminik ikiortissanik kulturillit nunarsuatsinni qanganisaanersarigunarpaat, Kalaallit Nunaannisullumi qimmit atorineqarnerat tassatuaalertuni, ukiuni hunnorjulinni amerlaqisuni qimmit atorineqarnerattut sulit atuffiusuni kingullersaalluni.

 Oqaluttuarisaanerup ingerlanerani qimmit assigiinngitsunik piginnaaneqartinniarlugit qimmit suussusaat assigiinngitsut inunnit piaqqiortineqartarnikuupput. Qimmit ilaat soorlu uumasuutiniik paarsisutut piniarnermiluunniit ikiortissatut tulluarsarneqarnikuupput. Qimmit tamakkua taaneqartarput qimmit ikiortissat. Suussusaat allat assigiinngitsunik piaqqiortitsinikkut immikkut isikkoqalernikuupput ilaallu aalajangersimasumik pissuseqalernikuullutik, soorlu ilaqtariit qimmii qimmillu qasuttut.

Qimmit qanittumik amaqqut ilaqtaraat, amaqqullumi ilaannit maanna nungoreernikunit kingoqqisuullutik. Ujaraannarnik sakkorallarnerup nalaani inuit immaqa amaqqut piaraat nujuarunnaartittarsimavaat, ukiopassuillu ingerlaneranni taakkua arriitsumik amaqqunit allaanerusumik pissuseqalertullu isikkoqalernikuullutik. Taamatut qimmeqartoqalersimassaaq amaqqunit allaanerusunik, piniarnermi ikiortiginnaasunik, qimuttusinnaasunik, assartugassanik assartuisinnaasunik kiisalu uumasuutiniik allanik paarsisinnaasunik qimmeqartoqalerluni.

Sumi qangalu amaqqut qimminngoriartuaarsimanerat nalunarpog. Ilimagineqarporli ukiut 10.000-30.000-it matuma siorna pisimassasoq. Europami imaluunniit Asiami pisimassaaq – immaqaluunniit piffissani assigiinngitsuni sumiiffinni assigiinngitsuni ataatsikkut tamanna pisimasinnaalluni.

HVAD ER EN HUND?

Hunde kan se meget forskellige ud, men alle hunde i verden er den samme art og kan få unger med hinanden. Hunde, der er ens og lever samme sted, kalder man ofte for en hunderace eller hundetype.

Den grønlandske slædehund er en særlig type, men den er i tæt familie med andre typer, som den ligner meget, nemlig Siberian husky og Alaskan malamute. Den gruppe af hunde kaldes 'spidshunde', fordi de har spidse snuder og hoveder.

Hunde, der bruges til arbejde, kaldes brugshunde. Inuits slædehundekultur er nok den ældste brugshundekultur i verden, og Grønland er et af de sidste steder i verden, hvor man bruger hunde på samme måde, som man har gjort i mange århundreder.

Hunde er tæt beslægtede med ulve og nedstammer også fra en slags ulv, der ikke længere findes. I stenalderen tæmmede mennesker måske ulveunger, og efter lang tid begyndte deres efterkommere langsomt at opføre sig anderledes end ulve og begyndte at se anderledes ud. På den måde fik man hunde, der kunne trække slæder, bære ting og passe på andre husdyr.

Det er usikkert, hvor og hvornår udviklingen fra ulv til hund skete. Men man mener, at det var for mellem 10.000-30.000 år siden. Det er sket i enten Europa eller Asien – eller måske flere steder til forskellig tid.

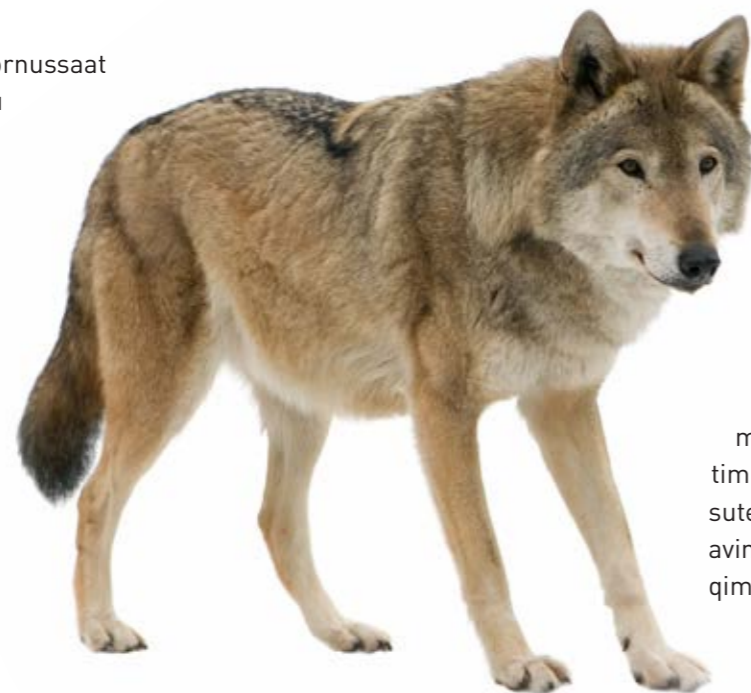
 Gennem historien har mennesker udvalgt og parret hunde for at få hundetyper med forskellige evner. Nogen hundetyper er beregnet til arbejde, fx som hyrdehunde eller jagthunde. Den slags hunde kaldes brugshunde. Andre typer er blevet avlet til at se ud eller opføre sig på en bestemt måde, fx familiehunde eller kamphunde.

QIMMIT QIMUTTUT ALLANUT ILAQUTARIAARNERI

Ilisimatuut misissuinerisa takutippaat, kalaallit qimmiat qimuttoq timip kingornussaatigut immikkuullarissuusoq, nunarsuatsinnilu qimmit raciini qanganisaanersaasoq. Kalaallit qimmiat qimuttoq Issittumi qimmit allat qanittumik ilaqutaraat. Qimmit tamakkua ukiut 10.000-it matuma siorna Sibiriame pinngorsimassangatinneqarput.

Qimmit qimuttut ilaqutariinnerat ineriartornerallu timip kingornussai misissorlugit paasineqarsinnaapput. Qimmit qimuttut Kalaallit Nunaanni sumiiffinni assigiinngitsuneersut ilisimatuut misissuiffiginikuuat kiisalu qimmit amii qanganitsat qimmillu saarngi katersugaasivimmiittut misissuiffigalugit. Ullutsinni qimmit qimminut qangarsuaq inuusimasunut taamatut assersuunneqarsinnaapput. Qimmit qimuttut timimini kingornussaat aamma amaqqunut ullutsinnilu qimminullu allaanerusunut assersuunneqarnikuupput.

 Qimmit qimuttut inuppassuit amaqqunut assersuuttarpat. Qimmilli qimuttut amaqqunit oqimaannerullutillu anginerupput niaqisalu saarngi sanngiinnerusarlutik. Qimmit pamiui tunuinut imusimakkajunnerupput, amaqqut pamiui nivingaannarajunnerusut. Qimmit aamma amaqqunit allaanerusunik qalipaateqartarput.

Kalaallit qimmiat qimuttoq illersorniarlugu, racinik allanik akuneqannginnissaa pinngitsoorniarlugu inatsiseqarpoq. Oqaluttuarisaanermili ilisimasassarsiorlut, arfanniat umiarsuillu pajuttaatit qimmit racit allat qimuttunik qimmeqarfinnut tikiuttarsimavaat. Qimmit tamakkua qimminik qimuttunik kinguaassiorarsimasut, timip kingornussaanik misissuinerit takutippaat, kalaallit qimmiat qimuttoq timip kingornussaatigut racinik allanik akuneqarnikuunngitsoq. Qimmit amaqqullu piaqqiortarsimanerannik oqaluttuarpassuaqaraluartoq, timip kingornussaanik misissuinnikkut takusinnaasorineqarpoq, kalaallit qimmiini qimuttuni DNA amaqqut DNA-vinik akoqanngitsoq.

Qimmit qimuttut timaanni kingornussaasa qimminik allanik amaqqunillu akoqannginnerannut pissutaasinnaavoq, qimmip qimuttup Kalaallit Nunaanni pissutsinut qimuttutullu atornerarnermut tulluarsagaalluarnerujussua. Qimminik allanik amaqqunillu akullit taamaammat nunguttarsimassagunarlutik. Qimmit qimuttut pitsaanerpaanik piginnaanillit kisimik uumasinnaasimassapput, piaqqiorlutik, taamaalillutillu timiminni kingornussatik ingerlateqqittar-simassallugit.

Ullutsinni qimmit qimuttut pillugit ilisimatuussutsikkut misissuinerit aamma takutippaat, Tunumi Nunattalu kitaani qimmit timiminni kingornussamikkut annikitsunik assigiinngis-suteqalaartut. Tamatumunnga pissutaavoq, Tunup siornatigut avinngarusimanerujussua, taamaammallu Tunumi qimmit qimminik qimuttunik allanik akuneqarsinnaasimannginnerat.

Europap amarua. Europæisk ulv.

SLÆDEHUNDENS SLÆGTSKAB

Forskning viser, at den grønlandske slædehund er genetisk enestående, og at den er en af de ældste hundetyper i verden. Den grønlandske slædehund er tæt i familie med andre slædehundetyper i Arktis. Den slags hunde opstod formentlig i Sibirien for omkring 10.000 år siden.

Man kan få viden om slædehundenes slægtskab og udvikling ved at undersøge deres gener. Forskere har taget prøver af gener fra slædehunde flere steder i Grønland og har også taget prøver fra gamle hundekind og hundeknogler på museer. På den måde kan man sammenligne gener fra moderne hunde med hunde, der levede for lang tid siden. Man har også sammenlignet slædehunde med ulve og med andre moderne hundetyper.

I dag findes der en lov, der beskytter den grønlandske slædehund mod at blive blandet med andre hundetyper. Men gennem historien har ekspeditioner, hvalfangere og handelsskibe medbragt andre slags hunde, der sikkert har parret sig med slædehunde. Der findes også mange fortællinger om, at slædehunde og ulve har fået hvalpe sammen. Selvom der gennem historien både har været blandinger med ulve og andre slags hunde, kan forskerne ikke se klare spor af blanding med ulve og andre hunde i de grønlandske slædehundes gener.

Grunden til, at slædehundenes gener ikke viser blanding med andre hunde eller ulve, er måske, at slædehunden er så speciel og veltilpasset til livet som arbejdshund i Grønland. Blandinger med

andre slags hunde og med ulve har ikke haft store chancer for at overleve. Kun slædehunde med de bedste egenskaber har overlevet, fået hvalpe og derved givet deres egne gener videre.

Forskning i de moderne slædehunde viser også, at der er nogle genetiske forskelle mellem hunde i Øst-og Vestgrønland. Det skyldes, at Østgrønland tidligere har været meget isoleret, så der ikke er kommet så mange andre slædehunde dertil.

 Mange mennesker synes, at slædehunde ligner ulve. Men slædehunde er tungere og større end ulve, og deres kranium er kraftigere. Hundens hale ligger normalt krøllet op over ryggen, mens ulvens hale hænger ned. Hunde har også andre farver i pelsen end ulve.

Issittup amarua. Polarulv / arktisk ulv.

QIMMEQ QIMUTTOQ SULISOQ

Qimusserluni ungasissorujussuarmi piniarfissat aalisarfissallu tikinneqarsinnaasarpur. Piniagassat nalinginnaanusut tassaappur puisit, arferit aarrillu, nannut, umimmaat tuttullu kiisalu sikumiit aalisakkat, ilaatigut qalerallit. Qamutit pisanik atortunillu – soorlu piniarnermi atortunik qaannanillu - assartuutaasinnaappur.

Qimmit aamma piniarnermi atorpeqarsinnaappur. Qimmit piniakkat naamasinnaasarpaat, ilaasalu sikumi puisip allua aamma naamallugu sumiissu-sersisinnaasarlugu. Piniarnermi aamma piniakkat – soorlu nannut umimmaallu - ungoorneranni qimmit atorpeqarsinnaappur.

Qimusserluni aamma pinngortitaq angallavigalugu misigisassarsiorfigineqarsinnaavoq. Kalaalerpassuit piniariakulanngikkaluarlutik qimmit qimuttut sukisaarsaatit pigisarpaat. Qimusserarluni pinngortitamittoqartarpoq qimmillu qanimut ilagineri iluarusuutigineqartarluni.

Takornariat amerlaqisut aamma Kalaallit Nunaannukaraangamik qimusserneq misilikkusullugu akileerusuttarput. Qimussiussisartut arlallit taamaammat takornarianik qimuserartitsineq inuussutissarsiutit tapertarisarpaat.

Qimmit qimuttuinnartut atorpeqarneq ajorput. Paarsisuutinneqarsinnaasarpur soorlu nannut illoqarfimmut qanillattuleraangata. Qimmit aamma qamutinit oqimaannernik uniarsinnaappur, assersuutigalugu angallat nunamut qaqqineqassatillugu. Pisuttuartilluni aamma pooqattanik nammassinnaavoq.

Qimmit sukisaarsarnermut, takornariatitsinermit kiisalu inuussutissarsiorluni piniarnermut atorpeqartarnerat, Kalaallit Nunaata allanit immikkoorutigaa. Issittumi sumiiffinni allani qimmit

sukkanniulluni unammiaarnernut atorpeqarnerusarpur, ilaannilu sukkanniunnernik annertuunik aqqissuisoqartarpoq, tamakkunanilu inuuniutigalugu qimmillit qimussimik anngunniuttarlutik. Kalaallit Nunaanni aamma illoqarfinni assigiinngitsuni qimussimik sukkanniuttoqartarpoq kiisalu nuna tamakkerlugu sukkanniuttoqartarluni taagukkamik Avannaata Qimussersua.

SLÆDEHUNDEN PÅ ARBEJDE

Med hundeslæden kan man komme til fangst- og fiskesteder, der ligger langt væk. Det mest almindelige er fangst efter sæler, hvaler og hvalros, jagt på isbjørn, moskus og rensdyr og fiskeri efter bl.a. hellefisk på havisen. Slæden kan bruges til at transportere byttet og til at have udstyr på – fx jagtredskaber og kajakker.

Hundene selv kan også bruges til jagt. De kan få færten af byttet, og nogle hunde kan også lugte sig frem til sælernes åndehuller i isen. Under jagt kan hundene bruges til at indkredse byttet – fx isbjørne og moskusokser.

Hundeslæder er også en måde at opleve landskabet på. Mange grønlændere har slædehunde som hobby uden at gå meget på jagt. De bruger særligt slæden til at tage på ture for at være tæt på naturen og nyde fællesskabet med hundene.

Slædeture er også noget, som mange turister gerne vil opleve og betale for at prøve, når de besøger

Grønland. En del slædekuske arbejder derfor også med at køre med turister.

Hundene bruges også til andre ting end at trække slæden. De kan være vagthunde og advare fx mod isbjørne, der kommer tæt på byerne. Hundene kan også trække andre tunge ting end slæder, fx hvis en båd skal på land. De kan også lære at bære tasker, hvis man er på vandretur.

Det er noget særligt for Grønland, at hundene bruges både til hobby, turisme og til erhvervsjagt. Andre steder i Arktis bruges hundene mest til konkurrencer, og der er store slædevæddeløb med professionelle kuske og hundespand. I Grønland er der også både lokale mesterskaber og det nationale hundeslædevæddeløb Avannaata Qimussersua.

QIMMIP QIMUTTUP INUUNERA // SLÆDEHUNDENS LIV

Qimmiaraq pinngoraangami mikisuraasarpoq, sapaatilli akunneranut 1 kilomik oqimaannerulertarluni. Qaammatip missaanik utoqqaassuseqaleraangami 4 kilop miss. oqimaassuseqalertarpoq nerukkaatisanillu nerisinnaalertarluni – tamanna tikillugu anaanamini miluttarpoq.

Qimmit amerlasuunik piaqqiorsinnaasarput, ilaannilu qimmiaqqat minnerit sanngiinnerusut toqunneqartarlutik. Qimmiaqqat mikineranni qimmiaqqat anaanaallu immikkut ungaluneqartarput illoqartinneqarlutilluunniit. Qimmiaqqat pitunneqartariaqanngillat, qimminilli allanit saassunneqarlutik nerineqarsinnaagamik sissuertariaqarlutik.

Qimmiaraq sisamanik qaammateqaleraangami qimmitut inersimasutut neritigisinnaalertarpoq. Qimmit assigiinngitsorpassuarnik nerukkarneqartarput – soorlu nerukkaatisat panertut, aalisakkat, puisu imaluunniit arfimineq.

Qimmit qimuttut 6-nik qaammateqalereersimasut tamarmik pitunneqarsimasussaapput. Pituutaat ima takitigisussaavoq, nikissinnaassaluni kiisalu qimmit allat qimakkusukkunigit qimassinnaassallugit. Illoqarfiit nunaqarfiillu ilaat qimminut pituttuisarfeqarput, allanili qimmillip najugaata eqqaani pituttaasarlutik. Qimmiaraq ukiup affaanik

utoqqaassuseqaleraangat qimusserarnermi pangalilluartillugu ilagineqarsinnaalertarpoq. Tamatuma kingorna taava qimunnissaannut sungiusarneqarsinnaalertarput, aatsaalli ukiup aappaata affaanik utoqqaassuseqaleraangamik inerilluarlutik inersimasutut qimussinnaalertarput.

Qimmit qimuttut peqqillutillu paarilluarneqartut qulit sinnerlugit ukioqalersinnaapput, amerlanerilli taama utoqqaatigilerneq ajorput. Qimmit qimuttut ulorianartorsiorsinnaasarput, qimutsillutik qimilluunniit allat paallugit ajutoorsinnaapput. Qimmeq aamma utoqqaavallaalerpat, napparsimalerpat ajoquteqalerpalluunniit imaluunniit qasuppallaarluni qimmit allat inuilluunniit kiiniartarpagit toqunneqarsinnaasarpoq.

Når en hvalp bliver født er den ganske lille, men den vokser med ca. et kilo om ugen. Når den er omkring en måned gammel og vejer ca. 4 kg, kan den begynde at få almindeligt foder – indtil da dier den hos sin mor.

Der kan være mange hvalpe i et kuld, og nogle gange afliver man de svageste og de mindste, der dårligst kan klare sig. Hvalpe og deres mor har normalt en hundegård og et hundehus for sig selv, mens hvalpene er små. Hvalpe må godt gå

løse, men kan være i fare for andre hunde der kan angribe og æde dem.

Når hvalpen er 4 måneder gammel kan den spise ligeså meget som en voksen hund. Det er meget forskelligt, hvilken mad hundene får – fx tørfoder, fisk, sæl eller hval.

Alle slædehunde skal holdes lænket, når de er over 6 måneder gamle. Deres kæde er så lang, at de kan bevæge sig rundt og også kan komme på afstand af andre hunde, hvis de vil. I nogle byer og bygder står alle hunde på en hundepads, andre steder lænkes de nær deres ejers hjem.

Når hvalpene er et halvt år gamle, kan man så småt begynde at tage dem med på tur og lade dem løbe med, så meget de kan. Derefter kan man begynde at træne dem til at trække slæden, men de er først udvoksede og kan trække som voksne hunde, når de er over 1½ år gamle.

Slædehunde der er sunde og bliver passet godt, kan blive over ti år gamle, men de fleste lever ikke så længe. Det kan være et hårdt liv at være slædehund, og de kan komme til skade under kørsel eller i slagsmål med andre hunde. Det kan også være nødvendigt at aflive hunden, hvis den er for gammel, bliver syg eller skadet, eller hvis den er for bidsk og har bidt andre hunde eller mennesker.

PERIUTSIT OQAATSILLU

Inuit ilaat isumaqarput qimmit qimuttut amaqqutut isikkoqarlutillu pissuseqartut. Qimmip qimuttup soorlu puddelhundimiit amaqqumut assigunerunera ilumoorpoq, qimmillu qimuttut eqimattakkaat amaqqunut eqimattakkaanut assigusinnaapput, qimmilli qimuttut qimminit allaanerusunit tamanit qaninnerusumik amaqqumut ilaqaanngillat.

Qimmit qimuttut ilaatigut nipiliornermikkuat amaqqunut assigusinnaapput. Qaqutikkut qiluttarput, assigiinngitsorpasuaanillu soorlu miaggoorlutillu qiluttarput, qimmerlu qimuttoq aamma miaggooraangami amaqqumut assigusinnaalluni.

Qimminit qujagisanit illup iluaniittunit qimmit qimuttut 'nujuarnertut' pissuseqarsinnaapput. Tamatumunnga pissutaavoq, qimmit qimuttut sulinermi ikiortissatut perorsarneqartarlutillu sungiusarneqartarnerat, tamannalu qimminut qujagisanut inuit akornanniittussianut allaaneroqaaq. Qimmit qimuttut soorlu qimminit qujagisanit qimmeqatitik ilaginerusarpaat, annikinnerusumillu inunnut atassuteqartuullutik. Taamaammat periusaat allanit allaanerusuq. Inuit qimminik qimuttunik sungiussisimangitsut qimmit periusaat paasinerlullugu nujuartutut qaasuttutullu isigisinnaasarpaat, taanna qimmitut qujagisatut unatutigalunilu eqqissisimatiginngimmat. Qimmit imminnut kamaassinnaapput. Taamaammat

qimmeqatiminniit qimaasinnaalersillugit pituutaat takissusilerneqartarput. Qimmit qimuttut pituttaanissaannut inatsiseqanngikkallarmat, qimmit qimuttut angalaannartut ilaatigut meeraaqat kimmartarnikuuat toqullugit. Qujanartumillu tamanna maanna qaqutigooruujussuuvoq. Qimmilli qimuttut angisoorsuupput nukittoqalutillu, peqqarniitsumillu periuseqarsinnaallutik. Qunusaarneqartutut misigigaangamik aamma imminnut illersorniartarput, imaluunniit nerisassatik piaqqatilluunniit illersorniartarlugit.

Qimmeq qunusaarneqartutut isiginersuq imaluunniit qunusaarinersuq paasisinnaassagaanni, qimmit pissusaat ilikkarluarsimasariaqarput. Qimmip aqupilluni kigutini saqqumeraangagit tamanna isumaqartarpoq qimmeq kamattoq imaluunniit qunusuq, taamaammallu saassussisinnaasoq. Qimmeq pamiuni aalatillugu, innartarluni pississaartoq, tassaasarpog qimmeq nuannaarlunilu inussiarnersuq. Qimmilli qimuttut nukittoqimmata ipittunillu kiguteqarlutik, qimmeq qanillattorlugu pattalaarniaraanni, qimmeq ilisarisimallugulu pissusilersornermigut oqariartuutai paasilluarlugit qulakkiivissorsimasariaqarpoq. Qimmeq qimuttoq pituutaqanngitsoq imaluunniit ilisarisimalluanngisaq qanillattorneqanngisaannassaaq.

ADFÆRD OG SPROG

Nogle mennesker synes, at slædehunde ligner og opfører sig som ulve. Det er rigtigt, at slædehunden ligner en ulv mere, end fx en puddelhund gør, og grupper af slædehunde kan minde om ulvekobler, men slædehunden er ikke tættere i familie med ulve, end alle andre hunde er.

En ting, der får slædehunde til at minde om ulve, er deres lyde. De gør sjældent, men har mange andre forskellige hyle- og bjæffetoner, og når slædehunde tuder, kan det minde om ulves hyl.

Slædehunde kan godt opføre sig på måder, der virker 'vilde' i sammenligning med hunde, der er kæledyr eller familiehunde. Det er fordi slædehunde opdrages og trænes til at være arbejdshunde, og det er meget anderledes end for hunde, der er kæledyr og bor tæt sammen med mennesker. Slædehunde er for eksempel meget mere sammen med andre hunde end en familiehund er. Derfor er deres adfærd forskellig. Folk, der ikke er vant til at være tæt på slædehunde, kan godt misforstå slædehundens adfærd og opfatte den som vild eller aggressiv, fordi den ikke opfører sig kælent eller roligt, som en familiehund plejer.

Hundene kan godt finde på at slås med hinanden. Derfor skal deres lænker være så lange, at en hund altid kan komme i væk i sikkerhed fra andre

hunde. Før man fik love om, at slædehunde skulle være lænket, skete der indimellem ulykker, hvor små børn blev bidt og dræbt af løse slædehunde.

Det sker heldigvis meget sjældent nu. Men slædehunde er store og stærke dyr, og de kan være voldsomme i deres adfærd. De vil også forsvare sig, hvis de føler sig truet, eller vil beskytte deres mad eller deres hvalpe.

Man skal kende hundens tegn for at vide, om den føler sig truet eller truer dig. Hvis en hund viser

tænder, går ned i knæ og lægger ørerne tilbage, giver den tegn om at den er vred eller bange, og at den kan finde på at angribe. En hund der logrer, lægger sig på ryggen og springer rundt, er ofte en glad og venlig hund. Men fordi slædehunde er stærke dyr med spidse tænder, skal man være helt sikker på, at man kender hunden og forstår dens signaler, før man kommer tæt på den eller rører ved den. Man skal aldrig gå hen til en løs slædehund eller til en slædehund, som man ikke kender godt.

THULE-KULTURI

Kalaallit Nunaanni qimuttunik qimmeqartarluni kulturi ukiut 800-t miss. pisoqaassuseqarpoq. Qamutitut atortut qanganisaanerpaat qimillu saarngi Sibiriame nassaarinqarnikut ukiunik 9000-t miss. pissoqaassuseqarput. Taamaammatt itsarnisarsiuut nassaavi taakkua ilimanarsitippaat, qamusersortarneq Sibiriame pinngorsimassasoq tassanngaanniillu Issittup sinneranut siaruaalluni.

Ukiut 800-t miss. matuma siornatigut inuit assartuutaasinnaalluurtunik sakkussaalluarsinnaasunillu nutaanik atortullit Kalaallit Nunaanni najugaqariartuaalersimapput. Inuit taakkua siullit sinnikui itsarnisarsiuut nassaarisaat taaneqartarput Thulekulturi. Inuit Canadamii Alaskamiillu takkussuussimapput, taakkualu sinnikui suliqanganisaanerusut itsarnisarsiuunit nassaarinqarnikuullutik. Inuit umianik, qaannanik qamutinillu qimminik qimuttullinnik takkussuussimapput. Piniariarnermi ilaqutariillu nunaqarfimmiit nunaqarfimmut assartorniarnernanni tamakkua assut iluaqutaasarsimapput.

Nalitsinni Kalaallit Nunaanni najugalippassuit tamakkunannga ukiut 800-t miss. matuma siorna Kalaallit Nunaanni nunasisut ilaatigut siuaaraat. Thulekulturimeersut Kalaallit Nunaanni nunaqarfigisarsimasaanni qamutit amerlaqisut itsarnisarsiuut nassaarisarnikuuaat. Qamutit ilamerngi qimillu anuikut pituutaannullu katiterutit saanernik sanaat nassaarinqarnikuupput. Qimmit saarngini nassaarinqartuni takuneqarsinnaavoq qimmit qimuttorineqartarsimassasut. Saarngit tamakkua qimmit sulisarsimanerannik anaalernerqarsimanerannillu takussutissaqarput, ilaasalu niaquini takuneqarsivoq kigutaajarneqarsimagunartut – immaqa pituuttat mangiarlugit kittoranniginniassammatigut.

Kalaallit Nunaanni qimmit saarngi qanganisaanerpaat Saqqaq-kulturimeersuupput, ukiut 4500-t-2500-t matuma siornaneersuullutik. Saanerni kigatornerit takutippaat, qimmit ilaanni toqunneqartarsimasut, neqaat amiilu atorniarlugit. Taakkua nammatsineqartarlutillu piniarnermi atornerqarnerusarsimagunarput, qamuteqarsimanerannilli takussutissaqanngilaq. Nassaat qamuteqarsimanermik takussutissiisut, kingusinnerusukkut Dorset-kulturimik taaneqartumeersuupput. Qimmeqarsimanerannik takussutissat ikittuinnaammata qamutit inunnit uniarneqartarsimagunarput. Kalaallit Nunaanni qamuteqarsimanermik takussutissat qularnaatsut aatsaat 1200-kkunni inuit takkussuunneranneersuupput.

THULE-KULTUREN

Den grønlandske slædehundekultur er ca. 800 år gammel. De ældste fund af slædedele sammen med hundeknogler er fundet i Sibirien og er omkring 9000 år gamle. De arkæologiske fund tyder derfor på, at hundeslædeteknologien opstod i Sibirien og spredte sig mod øst til resten af Arktis.

For ca. 800 år siden blev Grønland gradvist beboet af inuit med nye og effektive transportmidler og redskaber. De arkæologiske levn fra de første inuit kaldes Thule-kulturen. Inuit kom fra Canada og Alaska, hvor de har efterladt endnu ældre arkæologiske fund. Inuit kom med umiakker (konebåde), kajaker og med slæder, der blev trukket af hunde. Det gav store fordele, når man skulle jage og transportere familier og ting fra boplads til boplads.

Mange mennesker i nutidens Grønland har forfædre og formødre blandt indvandrerne for 800 år siden. Der findes mange arkæologiske fund af hundeslæder fra Thule-kulturens bopladser i Grønland. Man har fundet både slædedele, og samlede lavet af ben, som har været brugt til hundenes seletøj og skagler. På gamle hundeknogler fra Thule-kulturen kan man se, at de nok har været holdt som slædehunde. Knoglerne har mærker efter arbejde og slag, og på nogle kranier ser det ud som om hunden har fået slået tænderne ud – måske så de ikke kunne gnave skaglerne over.

De ældste hundeknogler i Grønland stammer fra Saqqaq-kulturen, der fandtes i Grønland for 4500-2500 år siden. Ridser i knoglerne tyder på, at hundene nogle gange er blevet slagtet, så man kunne bruge deres kød og skind. De har måske særligt været brugt til at bære ting og til jagt, men der er ikke fundet spor af slæder. De tidligste slædefund kommer fra den efterfølgende periode, der kaldes Dorset-kulturen. Der er kun få spor af hunde, så slæderne er måske blevet trukket af mennesker. Sikre spor af hundeslæder i Grønland ses først med inuits indvandring i 1200-tallet.

QIMMIP QIMUTTUP PINGAARUTEQARNERA

Ukiut 800-t matuma siorna Kalaallit Nunaanni nunasisut, ullumikkut inuppassuit Kalaallit Nunaanni najugallit siuaavisut naatsorsuutigineqarput. Inuit nunasineranni inuunerannut qamutit qimmillu qimuttut qitiulluinnarput, taamaammallu qamusioriaaseq ullummikkut Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinnik pilersitseqataanikuulluni.

Qimmit qimuttut qamutillu inuit angalasinnaanerannut, Kalaallit Nunaanni nunasisinnaanerannut pinngortitamilu silap pissusaa nikerarluni allanngoraqisoq atorminaattaqisorlu isorartoqisumut angalasinnaanerannut inuuniarsinnaanerannullu annertoorujussuarmik pingaaruteqarsimapput. Qimmit assartuutaasimapput, piniarnermi aalisarnermilu ilagineqartarlutik kiisalu amernik atisaqarsinnaanerannut, nerisaqarsinnaanerannut, isumannaanerannut ilalersorniarnanerannullu aallaaviusimallutik. Sumiiffinni nutaani inuit nunasisarnerannut kiisalu ikinngutit ilaquuttallu nunaqarfinni allaniittut atassuteqarfiginiarnerannut qamutit, qajaq umiarlu tunngaviusimapput.

Sumiiffinni assigiinngitsuni qamutit qimmillu qanoq atornerqarneri assigiittarsimangillat, sumiiffinnilu najugallit soorlu nannunniarneranni, aalisarneranni puisinniarnanillu ileqqorisaannut atalluinnarsimallutik. Ukiut 1900-t aallartinneranni Avannersuarmi eqqaanilu ineriartornermi qamutit aamma qitiulluinnarsimapput, niuertarfeqalernerani qisuit pissarsiarineqarsinnaalermata takisuunik qamusiortoqarsinnaalermat kiisalu amminik nioqquteqarnikkut amerlasuunik qimmeqarsinnaanermut tunngaviliimmat – taamanilu takisuunik qamuserluni amerlasuunillu qimmeqarluni ungasissumut piniariarsinnaaneq ileqqorineqalerluni. Kalaallit Nunaata avannaani Tunumilu piniarnermik ileqqoqarnermut qimmeq pingaaruteqarlunnaarpoq, minnerunngitsumik nannunniarnermi qimmit tussaasarmata, nannunik unguisarlutik kiisalu angerlamut nanoq qamutit qaannut ilillugu qimuttuusarlutik.

Qanga itsaq ullumikkullu kalaallit pinngortitamut atassuteqarnerannut qamutit immikkut pingaaruteqarput. Qimmit, inuit qamusioriaatsillu imminnut sunneqatigiinnerat nunap

paasisassarsiorfigineranut, atorluarneranut misigisaqarfiginiarneranullu aallaaviuvoq. Kalaallit Nunaanni inuit pinngortitamut immikkuullarissumik atassuteqarsinnaanerannut qamutit tunngavileeqataasutut oqaatigineqarsinnaapput.

SLÆDEHUNDENS BETYDNING

Inuit, der indvandrede til Grønland for omkring 800 år siden, kan regnes for forfædre og formødre til mange af de mennesker, der lever i Grønland i dag. Slædehunden og hundeslæden var helt central for inuits indvandring og for deres liv, og hundeslædeteknologien har således været med til at skabe det grønlandske samfund, vi har i dag.

Slædehunde og hundeslæder har haft enorm betydning for folks mulighed for at rejse, bosætte sig og overleve i den grønlandske natur med dens store afstande og et barskt, skiftende klima. Hundene har været transportmiddel, partnere i fangst og fiskeri og en kilde til pels, mad, sikkerhed og selskab. Både hundeslæden, kajak og umiaq har også været baggrund for, at man kunne bosætte sig i nye områder og samtidig holde kontakten til venner og familie på andre bopladser.

Brugen af hundeslæden og hundene har været forskellig fra sted til sted og er en

del af lokale traditioner for fx isbjørnejagt, fiskeri og sælfangst. Hundeslæden var også helt central for den udvikling, der var i Thule-området i starten af 1900-tallet, hvor handelsstationen gav adgang til træ, så man kunne bygge lange slæder, og pelshandlen gav råd til at holde mange hunde – og der opstod tradition for store slæder og store hundespand til de lange fangstrejser. I både Nord- og Østgrønland er hunden vigtig i den traditionelle fangst, og ikke mindst i isbjørnejagten, hvor hunden både hjælper med at spore og omringe bjørnen og med at trække den hjem på slæden.

Hundeslæden har både i ældre tid og i dag en helt særlig betydning for grønlænderes forhold til naturen. Samarbejdet mellem hunde, mennesker og slædeteknologi giver adgang til at udforske, bruge og opleve landskabet. Man kan sige, at hundeslæden har været med til at skabe en særlig tilknytning mellem mennesker og natur i Grønland.

ISSITTUMI ILISIMASASSARSIORNERIT

Ukiut 1800-kkut ingerlaneranni nunat killiit amerlaqisut Issittumut Avannarlermut Kujallermullu nunap immallu assiginik titartaasussanik ilisimasassarsiorntitsisalerput. Ilisimasassarsiornerpassuit umiarsuarnik ingerlanneqarput, kisiannili Qalasersuaq Avannarleq Kujallerlu ornikkusukkaanni nunakkut assartuisarnissaq pisariaqarpoq.

qimminik qimuttoqartarnerannik atortuinillu ilisimasaqalernerup kinguneranik, Issittup Avannarliup Kujalliullu ilisimasassarsiorfiginissaannut pingaarutilimmik nutaamik periarfissiipput.

1910-miit 1912-imut ilisimasassarsiornermi norgemiut Roald Amundsen siuttoralugu ilisimasassarsiorlutut sisoraatit, kalaallit qimmii qamutaallu iluaqutigalugit Qalasersuarmut Kujallermut siulliullutik apuupput. Atortut qamutiniittut qimmit uniarpaat kiisalu aqqutaani inunnut qimminullu allanut nerisassatut atornerqarlutik.

Ukiut 1800-kkunnili amerlaqisunik Kalaallit Nunaannut ilisimasassarsiortoqartarpoq, tamakkunanilu nunakkut angalanissani qamutit pinngitsoorneqarsinnaajunnaarlutik. Ilisimasassarsiorterpassuit atisanut, nerisassanut qamutinullu atatillugit Inuit ilisimasaannit ilikkakkatik Issittumi ilisimasassarsiornerpassuarminni, aamma Inuit ilagisarlugit, atortarpaat.

Kalaallit Nunaanni ilisimasassarsiornermi kiisalu kalaallit kulturiat Kalaallit Nunaannilu pinngortitaq

pillugu ilisimasat nunarsuatta sinneranut siaruaannissaannut Knud Rasmussen immikkut pingaaruteqarnikuvoq. Knud Rasmussen Ilulissani meeraalluni qimussernermik ilinniarpog ilisimasassarsiornerminilu tamatigut qimmit atortarlugit.

Taassuma Thule/Uummannaq niuertarfiuteqarfittut tunngavileriarlugu, tassanngaanniit arlaleriaqaluni annertoorujussuarnik ilisimasassarsiortarpoq. Tamakkua taagorneqarput Thule-ekspeditionerne.

Ungasinnerpaamat angalaneq tassaavoq 'den store slæderejse' (qimussimik angalanerujussuaq). Tassani 1921-miit 1925-p tungaanut ingerlanneqartumi Kalaallit Nunaanniit aallartittumi, Amerika Avannarleq aqqusaarlugu Siberia anguaat.

Ullumikkut Tunup avannaani qamutunik angallateqarlutik alapernaarsuisut 'slædepatruljen Sirius' qimmit qimuttut pinngitsoorsinnaangilaat. Sakkutuut arlallit Siriusimeersut ukiut tamaasa nuna tamanna nakkugitisarpaat tamaaniittoqarnissaalu qulakkeertarlugu.

POLAREKSPEDITIONER

I løbet af 1800-tallet begyndte mange vestlige lande at sende ekspeditioner til både Arktis og Antarktis for at kortlægge områderne. Mange ekspeditioner foregik med skib, men hvis man ville helt til Nordpolen eller Sydpolen var det nødvendigt at transportere sig over land.

Mange af de første ekspeditioner foregik til fods, hvor mænd selv trak slæder med udstyr og mad. Med kontakten til Thuleområdet og viden om den grønlandske og nordamerikanske hundeslædekultur begyndte polarforskere i slutningen af 1800-tallet at bruge hundeslæder. Den viden, man fik om inuits brug af slædehunde og udstyr, gav nye muligheder og blev afgørende for udforskningen af Arktis og Antarktis.

På en ekspedition i 1910-12 nåede en norsk ekspedition anført af Roald Amundsen ved hjælp af

ski, grønlandske hunde og hundeslæder til Sydpolen som den første. Hundene trak dels slæder med udstyr, dels fungerede de som mad til mennesker og de andre hunde på vejen.

Siden 1800-tallet har der været mange ekspeditioner i Grønland, og her blev hundeslæder uundværlige ved rejser over land. Mange ekspeditionsdeltagere tog ved lære af inuits viden om at rejse i Arktis i forhold til tøj, mad og hundeslæder, og der deltog inuit på mange af ekspeditionerne.

Knud Rasmussen var særlig betydningsfuld for udforskningen af Grønland og for at sprede viden om den grønlandske kultur og natur i resten af verden. Knud Rasmussen lærte at køre hundeslæde som barn i Ilulissat og brugte hunde på sine ekspeditioner. Han

organiserede flere store ekspeditioner ud fra den handelsstation, han grundlagde i Thule. De kaldes Thule-ekspeditionerne.

Den længste tur var 'den store slæderejse'. Den foregik fra 1921-25 og gik fra Grønland gennem Nordamerika til Sibirien.

Slædehunde er i dag også uundværlige for slædepatruljen Sirius i Nordøstgrønland. Hver vinter rejser grupper af soldater fra Sirius gennem området med hundeslæder for at overvåge og sikre tilstedeværelse i området.

Qimussit ingerlaartut. Roald Amundsenip issittumut kujallermut ilisimasassarsiornera, Issittoq kujalleq, Antarktis, 1911. Slæder på vej. Roald Amundsens sydpolekspedition, Sydpolen, Antarktis, 1911.

Qimmeqatigiit atortullu. Roald Amundsenip issittumi kujallermi ilisimasassarsiornera, Issittoq kujalleq, Antarktis, 1911. Hundespannd med udstyr. Roald Amundsens sydpolekspedition, Sydpolen, Antarktis, 1911.

QIMMEQ QIMUTTOQ PILLUGU OQALUTTUATOQQAQ

Knud Rasmussenip angalanermini inuit oqaluttuarpasui allattornikuuai. Taakkua ilai amerlaqisut inummiit inummut ukiuni hunnorujukkaani oqalutturineqartarsimapput, akuttunngitsukkullu silarsuup pinngorneranut qanorlu paasisariaqarneranut tunngasuusarlutik. Oqaluttuat tamakkua taaneqartarput oqaluttuatoqqat.

Qimmimik siullermik oqaluttuatoqqaq una Avanersuarmiup arnap, Arnâluup, Knud Rasmussenimut oqaluttuaraa, taanna 1916-18 Avanersuarmi angalatillugu. Tassani oqaluasaarineqarpoq nunarsuaq inuillu pinngortut, inuillu qitorniulersut. Inuit misigisaat tulleg imaappoq:

“Maanna amerligamik qimmeqarusulerput. Angullu ataaseq qimmip anuanik nassarluni anivoq nunamullu tukkarluni nillialerluni ‘Hok-hok-hok!’. Taava nunami pinguttaniit, pinguttaaqqaniit qimmit pissigarput; sioqqanillu ulikkaaramik imminnut issuttuuteruloorlutik. Taamaalillutik inuit qimmitaarput.”

Oqaluttutoqqap takutippaa, oqaluttumik ingerlatitseqqittunut qimmit qanoq pingaaruteqarsimatiginersut. Qimmit tassaapput inuit qitornioreermik kingorna siullertut kissaatigisaat. Tamannalu pivoq, ulluklut qaamaneq, seqineq, qaammat toqulu silarsuarmi atuutinnikkallarmata.

*Thulemut ilisimasassarsiornerit tallimaat, talerperleq: Knud Rasmussen.
5. Thule-ekspedition, 1921-25, Knud Rasmussen til højre.*

EN MYTE OM SLÆDEHUNDEN

På Knud Rasmussens rejser nedskrev han mange af inuits fortællinger. Mange af dem er fortalt fra person til person gennem hundrede af år, og de handler tit om, hvordan verden er blevet til, og hvordan man skal forstå den. Den slags historier kaldes myter.

Denne myte om de første hunde blev fortalt af kvinden Arnâluk fra Thule til Knud Rasmussen, da han var i Thule i 1916-18. Myten fortæller om, at jorden og menneskerne bliver til, og at menneskerne begynder at få børn. Det næste, der sker for menneskerne, er: “Da de nu var blevet mange, ville de have hunde. Og en mand går ud med en hundesele i hånden og giver sig til at stampe i jorden under råbet ‘Hok-hok-hok!’. Så sprang hundene frem af tuer, småtuer; og de rystede sig ordentligt, for de var fulde af sand. Således fik menneskene hunde.”

Myten viser, hvor vigtige hundene var for dem, der viderefortalte myten. Hundene var det første mennesker ønskede sig, efter de selv blev til og havde fået børn. Og inden dagslys, sol, måne og død opstod i verden.

*Ilisimasassarsioqataasut,
Thulemut ilisimasassarsiornerit
tallimaat, aggesti 1921.*

*Ekspeditionsmedlemmer,
5. Thule-ekspedition, august 1921.*

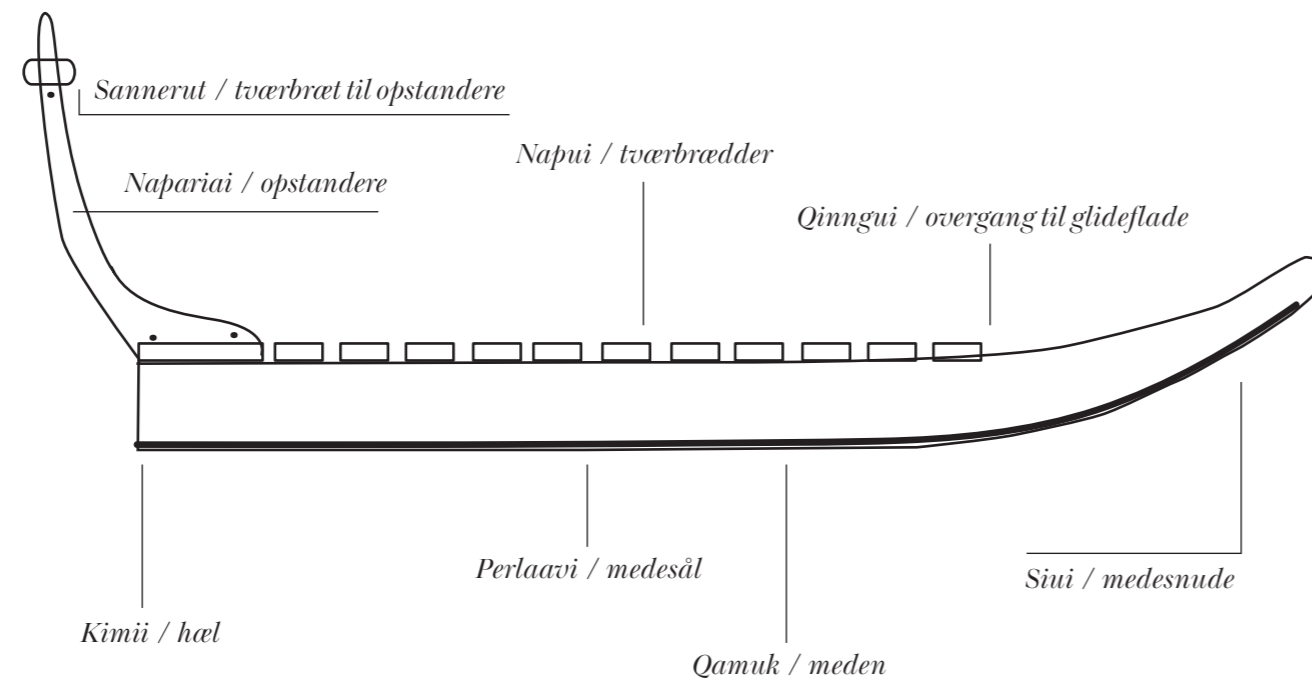
QAMUTIT // SLÆDEN

Qamutit sisoortissaminnik perlaaqarput, assartukkat toqqavigisinnaasaannik napoqarlutik kiisalu aqumikkut napariaqarlutik. Kalaallit qamutaasa ilusaat qangaaniit allanngungaarnikuunngilaq kisiannili sumut atorneqarnissaat apeqqutaatillugu angissuseqartarput, assigiinngitsunik sananeqarlutillu mikisualuttunik immikkooruteqartarput. Qamutit qajannaatsunngorlugit sananeqarsimanissaat kiisalu kalikkuminaqqullugit perlaavisa pujattuunissaat pingaaruteqarpoq.

Itsaq qisuit angisuut qamusiarineqarsinnaasut pissarsiariuminaannikuupput. Taamani qissiat umiarsuillu umiunikut kisimik qisunnik pissarsiffiusinnaasarput. Kisiannili soorlu arferit saarngi, nassuit qisumerngillu qilersorlugit katitikkat qamusiarineqartarnikuupput. Piffissap ingerlanerani qisuit qamusiassat pissarsiariuminarnarneruput, nalitsinnilu Kalaallit Nunaanni qamutit tamangajammik qisunnik sanaajupput.

En slæde består af meder, som slæden glider på, af tværbrædder, som læsset kan ligge på og en opstander bagerst på slæden. Den grønlandske hundeslædes form har ikke ændret sig meget gennem tiden, men størrelse, materialer og detaljer er afhængig af, hvad slæden skal bruges til. Det er vigtigt, at slæden er solidt bygget, og at den kan glide godt, så den er let at trække.

I ældre tid var det svært at skaffe store stykker træ til slæderne. Man kunne kun få træ fra drivtømmer og skibsvrag. Men slæder kunne også laves af fx hvalknogle, gevir og mindre træstykker, der blev bundet sammen. Med tiden blev det nemmere at skaffe træ til slæder, og i dag er næsten alle slæder i Grønland lavet af træ.

QAMUTIT

Qamutit nalinginnaasumik meterinik 2-5-inik takissuseqartarput meterillu ataatsip missaanik silissuseqartarlutik. Qamutilli ilusaanut angissusaanullu apequtaapput sumut atugassaaneri kiisalu nunap qanoq iluseqarnera silallu qanoq innera. Avannersuarmi sikumut qamutit takisuut naleqqunnerusarput, Tunumi itisuumik maagaartumillu aputilimmi ingerlasussaasaramik naannerullutik. Kalaallit Nunaata kitaani qamutit nunakkoorutaasarlutillu maniitsukkoorutaasaramik aamma Avannersuarmi qamutit takitigineq ajorput.

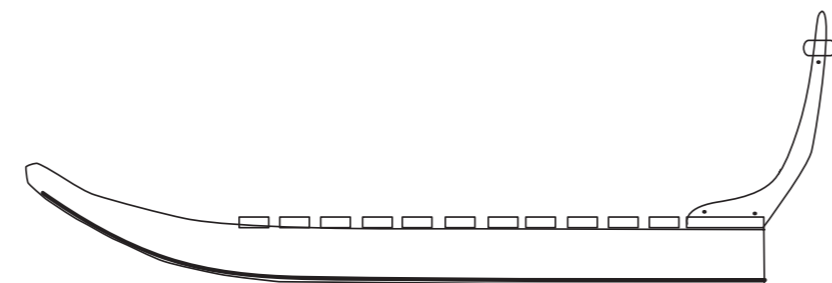
Sumiiffiit aamma apequtaatillugit assigiinngissuseqartarput. Perlaat isuisa ilusaat assigiinngissinnaasarput assigiinngitsumillu katiterneqartarlutik. Qamutit napuisa perlaanut qilarsuuttarneri aamma assigiinngissuseqartarput.

Qamutit immikkoortualuppasuarnik oqinnerusumik assartuutaasinnaaqullugit ukiuni hunnorjulikkaani inerisarnikuusanik sananeqartarput. Perlaat ataanni sulii

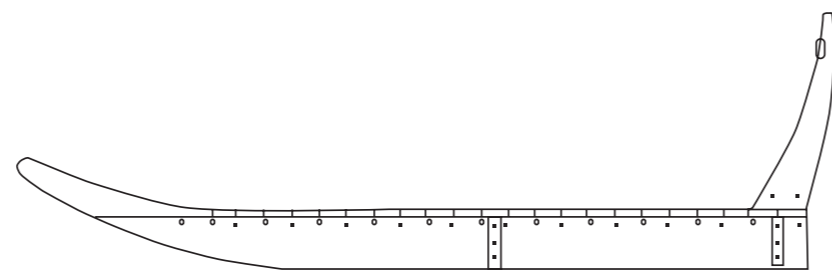
sikumut perrattumik sisoorsinnaasumik perlaaqartariaqarpoq. Nalitsinni tamakkaa plastikkiunerusarput, sionnatigulli arferit soqqai imaluunniit saarngi atorneqartarnikuupput. Taamani aamma marulluk masattoq qerigaangami perralisussanngorlugi perlaanut taniutigineqartarpoq.

Qamutit assigiinngitsutigut unikaallatsinneqarsinnaapput. Allunaasaq perlaanut perraallisatigalugu ningerunneqarsinnaavoq imaluunniit naparuttat tunuatungaanni kinequsiisoqarsinnaavoq, ingerlavimmut tutisartakkamik.

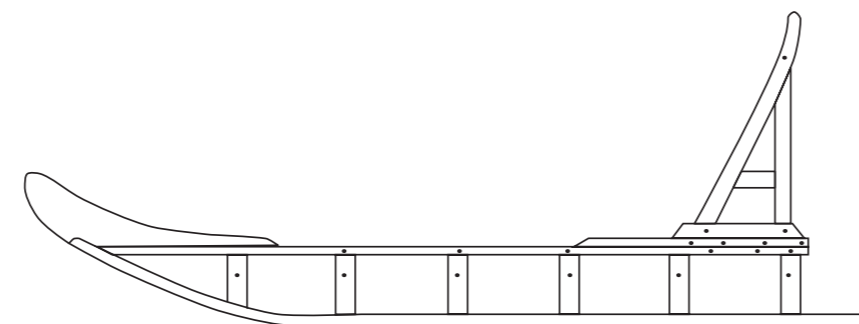
Sionnatigut imminut qamusiuuttoqartarpoq, nalitsinnilumi sulii amerlaqisut imminnut qamusiuuttarput. Qamutinilli aamma ineriikkanik pisisoqarsinnaavoq. Qamutinut atortorisartakkat aamma allanngornikuupput. Ullumikkut allunaasaq naqitarutigineqartarpoq – sionnatigut allunaaq puisip amianik sanaaq atorneqartarnikuulluni.

Nordgrønland - Avannersuaq

Vestgrønland - Kitaa

Østgrønland - Tunu

SLÆDEN

Hundeslæder er normalt mellem 2-5 m lange og omkring 1 m brede. Men slædens form og størrelse afhænger af, hvad man skal bruge slæden til, og hvordan landskabet og vejret er. Havisen ved Thule gør det muligt at køre med lange slæder, mens slæderne i Østgrønland ofte er korte, fordi de skal kunne køre i dyb og løs sne.

I Vestgrønland er slæderne heller ikke så lange som i Thule, fordi man kører på land med ujævnt underlag.

Der er også andre lokale forskelle. Spidserne af mederne, der hedder medesnuderne, har forskellig facon og samles forskelligt. Der er også forskel på, hvordan man binder tværbrædderne fast til mederne.

Der er mange detaljer ved slæderne, som man har udviklet gennem århundreder for at køre kørslen lettere. Under mederne skal der være en sål, som glider let mod isen. I dag bruger man metal eller plastik og tidligere har man brugt hvalbarder eller -knogler. Man kunne også lave en 'issål' ved at smøre vådt mudder på mederne, så de blev glatte, når mudderet frøs.

Der er også forskellige måder at bremse slæden på. Man kan kaste løkker af reb om mederne, så de ikke kan glide så hurtigt, eller man kan have en bremse bag på opstanderen, som man kan træde ned i underlaget.

Tidligere byggede man selv sin slæde, og det er der også mange, der gør i dag. Men man kan også købe færdige slæder. Materialerne har også forandret sig. I dag bruger man reb til surringer – i gamle dage brugte man snører lavet af sælskind.

Issittumi qamutit assigiinngiiaartut amerlaqaat. Ukuatut ittut Canadameersuupput. Der findes mange variationer af hundeslæder i Arktis. Denne type er fra Canada.

PITUUTTAT ANULLU // SKAGLER OG SELETØJ

Kalaallit Nunaanni qimmit sanileriaartussanngorlugit takeqatigiinnik qamutinuut pitunneqartarnerat nalinnaavoq. Pituuttat takeqqatigiikkajupput, kisiannili ilaanni ilaat siuttuutinniarlugit takinerusunik pituutserneqartarlutik. Apummi qimussertilluni qimmit imminnut aqqutissiuussinnaanngorlugit pituutaat assigiinngitsunik takissusilerneqartarput. Alaskami Canadamilu qimmit marlukkaarlugit siulerialarlugit pitunneqarajupput.

Qimmeq qimuttoq qamutinuut pitunneqassagaangami anulerneqaaqqaartarpoq. Anut qimmip qatigaanut, sakiaanut siuaavisalu tungaannut tunngasarput, sukkulluunniit sukanganatik annernaratillu, qimmip nukini qimunnermut atorluarsinnaaniassammagit. Qamutini allunaasaq pituffik taaneqartarpoq pitu. Pitup anullu akornanniipput pituuttat, qimmit qamutinuut pituutaat. Qimmit qamutinuut pitunniarneranni eqqumaffigisassaaloqarpoq.

Pituuttat katiterneqartarput qimmeq ataaseq pituussaarsinnaanngorlugu, pisariaqarpallu qimmit tamaasa ataatsikkut pituussaarsinnaanngorlugit.

Pituuttanut atasut assigiinngitsut akkiuttartunik karabinhagenik katitineqarsinnaasarput. Siornatigut pituuttat saanernik imaluunniit nassutiminernik katitineqartarput. Pituuttat allunaasaasarput anullu amernik, nyloninik imaluunniit annoraaminernik sananeqartarlutik. Siornatigut anut puisip amii amitsunngorlugit qullooriarlugit mersorlugit anuliarineqartarput.

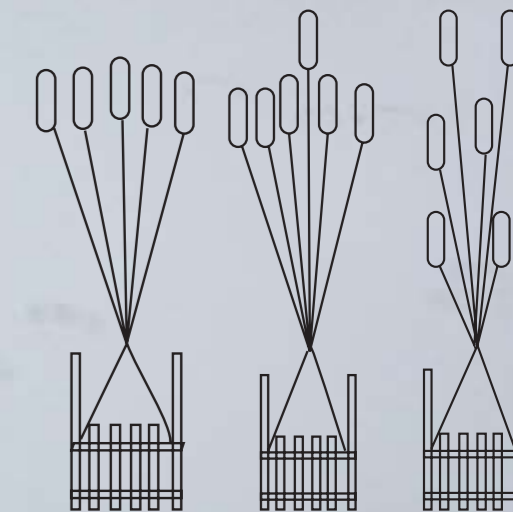
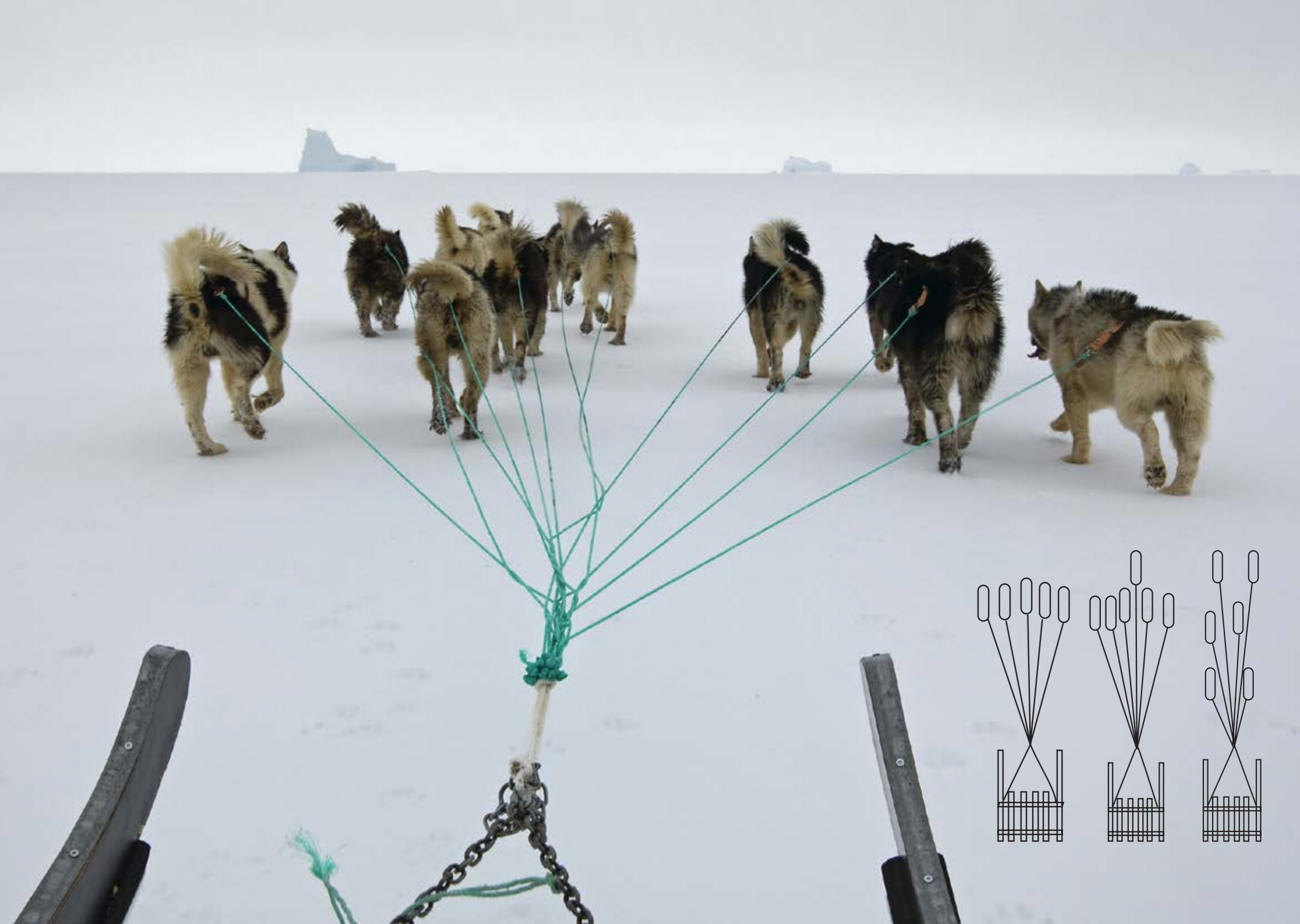
Qimmit qimutsillutik nooqattaarlutik paarlakaattarput. Taamaallutik pituuttat ilaguttarmata, qimmit iluarnerusumik qimutsinniarlugit, qimussertoq unikkallarluni ilaajaasariaqartarpoq.

I Grønland er det normalt at spænde hundene for slæden i en vifteform, hvor hver hund har en lang skagle der er fæstet til slæden. Ofte er skaglerne lige lange, men nogle steder giver man én hund lidt længere skagle end de andre, så den kan føre an. Hvis man kører i sne, kan det være en fordel, at skaglerne er forskellig længde, så hundene kan bane vej i sneen for hinanden. I Alaska og Canada bliver hundene tit spændt foran hinanden to og to.

Når slædehunden skal spændes for slæden, får den et seletøj på. Seletøjet går rundt om hundens ryg, bryst og forben, så det sidder godt, og den kan bruge sine kræfter til at trække, uden at det strammer eller gør ondt. På slæden sidder et reb, der kaldes forfanget. Mellem forfanget og hundens seletøj sidder skaglerne, der spænder hunden for slæden. Der er mange dele at holde styr på, når hundene skal spændes for. De forskellige reb og de måder, de er samlet på, gør det muligt at spænde eller løsne en hund af gangen – eller at slippe alle hundene fra slæden på en gang, hvis det bliver nødvendigt.

De forskellige dele kan samles med karabinhager. Tidligere brugte man samleled af ben eller tak. Skaglerne laves af reb og seletøjet af læder-, nylon- eller stofremme. Førhen blev seletøj lavet af sælskind, der blev skåret i strimler og syet sammen.

Når hundene trækker slæden, løber de ind og ud imellem hinanden og bytter plads. Det filtrer skaglerne sammen, så kusken er nødt til at gøre holdt og filtrer dem ud igen, så hundene kan bevæge sig.

QIMUTTOQATIGIIT // HUNDESPANDET

Qimuttoqatigiit amerlassusaat assigiinneq ajorput. Qamutinu mikisunut sivikitsumillu qimussernertut qimmit 2-3-t qimuttorineqartarput, ungasissumullu qimussissatilluni kiisalu Avanersuarmi qamutit oqimaatsut atorneqaraangata qimmit 20-t tikillugit qimuttorisariaqartarlutik. Qamutit akunnattumik angissusillit piniutissat imaluunniit takornarianik qimussiussinerme atorneqassatillugit, qimuttoqatigiit 8-12 pisariaqartinneqartarput.

Qimuttoqatigiit akunnerminni imminnut assigiinngitsunik pissusilersortarput. Qimussernermi arlalinnik ittoquteqartoqarsinnaallunilu ningioquteqartoqarsinnaavoq. Ittoqutit amerlanertigut pitsaasuusarput, qimussertup naalakkiutaanut sukkaasuumik isumannaatsumillu qisuariartartut. Taakkua angutiviaasinnaallutillu arnaviaasinnaapput, piaraasinnaapput angisuut kiisalu utoqqaasinnaallutik. Taakkua takinerusumik pituutserlugit siullinngortinneqartarput. Ittoqutip/ningioqutip saniatigut nalinginnarmik aamma marlunnik naalagaasoqartarpoq. Angutiviaq arnaviarlu. Naalagaasut qimuttoqatigiinni nukittunersaasarput – naak silatunerusariaqanngikkaluarlutik.

Qimuttoqatigiinni sorliit naalagaassanersut qimussertup aalajangersinnaanngilaa, qimmit akunnerminni tamanna aalajangertarpaat.

Qimmit inuttulli assigiinngitsunik kinaassuseqartarput. Qimmit ilaat nipaatsuullutik nujuartuusarput immikkoorniarsarisarlutillu, allalli qiilasuusarput nipiliorusullutillu paannikkumatuujusarlutik. Qimmit assigiinngitsunik piginnaasallit qimmiutillit katitertarpaat.

Qimmiaqqat sorliit imminnut tulluunnersut qimmiutillip nakkutigisarpai, qimoqatigiittussanngorlugillu perorsartarlugit. Qimmit utoqqalisut imaluunniit ilaminnut tulluannigitsut taarserneqartarput. Qimmit allat qimuttoqatigiinnut akuleruttussanngortinneqartarput qimuttoqatiminnit ilinniartussanngorlugit.

Det er forskelligt, hvor mange hunde der er i et spand. Til små slæder og korte ture kan man nøjes med 2-3 hunde, mens lange og tunge Thuleslæder kræver op til 20 hunde. En slæde af mellemstørrelse til jagt eller turistikørsel har normalt et spand på 8-12 hunde.

I et hundespand har hundene forskellige forhold til hinanden. Man kan have en eller flere hunde, der er førerhunde. Førerhundene er ofte gode hunde, der reagerer hurtigt og sikkert på kuskens ordrer. Det kan være både hanhunde og hunhunde, unge eller gamle. De bliver spændt forrest i spandet med de længste liner. Udover førerhunden er der normalt også to baser. En han og en hun. Baserne er de stærkeste hunde i spandet – ikke nødvendigvis de klogeste. Kusken kan ikke vælge, hvem der er bas i en hundeflok, for det afgør hundene selv.

Ligesom mennesker har hunde forskellig personlighed. Nogen hunde er stille og sky og holder sig for sig selv, andre er meget aktive og kan lide at larme og slås. Slædekuske sammensætter deres hundespand, så der er hunde med forskellige egenskaber.

Hundeejeren holder øje med, hvilke hvalpe der passer godt med de andre og opdrager dem så til at trække slæden og være en del af spandet. Man udskifter hunde, der er blevet gamle eller ikke passer godt sammen med de andre. Man sætter nye hunde ind, så de kan blive en del af spandet og lære af de andre hunde.

ATTAVEQATIGIINNEQ // KOMMUNIKATION

Qimussertoq qimillu imminnut paaseqatigiissinnaanissaat annertuumik pingaaruteqarpoq. Qimussertup qimmit aqussinnaassappagit imminnut ilisarimal-luartaqarput. Qimmit angerlarsimaneranni nerukkarneqarneranni minnerunngitsumillu qimussimik angalatilluni pituttorneqarneranni qimmit qimussertorlu imminnut ilisimalluartaqarput.

Qimmit aallaleraangamik assut pilerisussinnasarpup, tamannalu miaggoorlutik qiammiartorlutillu takutittarpaat. Nerukkarneqartillutik aamma taamaattarpup. Qimmilli aamma qanoq innerlutik timimik ilusaatigut takutissinnaavaat. Qimussertup qimmit nalunngilluaraangamigit suniarnersut, avatangiisiminni suut tusaasinnaallugillu naamasinnaaneraat kiisalu saamanersut malugisinnaasarpaa. Taamaallutik qimmit qimussertorlu imminnut attaveqatigiissinnaappup.

Qimmit pangalikkusuttarlutillu qimukkusuttarpup, taamaammatt qimmit qimutsinniarlugit pinngitsaalisariaqarnagillu anaalertariaqartannigilaat. Qimussertup

iju imaluunniit ili atorlugit saamimmut talerpimmulluunniit saasarsinnaavai imaluunniit aj atorlugu unissarsinnaavai kiisalu assut atorlugu qimmorissarsinnaallugit. Qimussertartut amerlanerit namminneq immikkut nilliaruaaseqarlutillu nipilioruaaseqartarpup, qimmimik ilikkarlugillu naalattagaannik.

Iperaataq qimminut iperartuutaanani naalakkiutaasarpup. Qimmit suup tungaanut ingerlanissaannut ilisimatitsissutitut qiimmassaatitullu kiisalu malugitinniutitut iperaataq atorneqartarpup. Qimussillaqqillunilu qimussernermik sungiusimasaqarluartup qimmini nalunngilluaraangamigit annerusumik kalerrisaarisariaqartannigilaq, qimussertup timaata ilusaa, nillillattaarnera ussersorneralu qimmiisa paasilluarsinnaasarmatigit.

Det er meget vigtigt, at slædekusken og hundespandet forstår hinanden. Hundene og kusken bør kende hinanden så godt, at kusken kan styre hundene, og at de adlyder hende. Det gælder både, når hundene er hjemme, og når de skal fodres eller spændes for – og især på slædeturen.

Slædehunde kan være meget ivrige, når de skal på tur, og så huler og piber de for at vise det. Det sker også, når de bliver fodret. Men hundene kan også vise med kropssprog, hvordan de har det. Hvis kusken kender hundene godt, forstår hun også deres signaler om, hvad de kan høre og lugte i omgivelserne, og hvilket humør de er i. På den måde er der kommunikation imellem hundene og kusken.

Hundene kan godt lide at løbe og at komme på tur, og kusken behøver ikke at bruge tvang eller slag for at få dem til at trække. Kusken bruger bestemte lyde eller ord til at styre hundene med. Det kan fx være iju og ili, for at de skal løbe til venstre eller højre, eller ai, når de skal stoppe, og assut når de skal trække ekstra til. De fleste kuske har deres helt egne råb og lyde, som deres hundespand lærer at kende og adlyde. Pisken er til at give tegn til hundene med og ikke til at slå med. Pisken kan bruges til at vise, hvilken retning hundene skal køre og til at opmuntre dem og få deres opmærksomhed. En dygtig og erfaren hundekusk, der kender sit spand godt, behøver nærmest ikke at give signaler, fordi hundene forstår hendes kropssprog, små lyde og bevægelser så godt.

QIMMIT QANOQ PAARINEQARNISSAAT

Qimmeqaraanni paarinissaat akisussaaffiqeqartarpoq kiisalu peqqissuunissaat ajoquteqannginnissaallu isumagineqartussaalluni.

Qimmit sulitineqarlutillu qimussinnaassagunik issittumilu timertik kissassimaartinniassagunikku, annertuumik nerisigneqartariaqarput. Qimmit ukiuunerani ajoqusernermik maminniarneranni meqqumillu katanneranni kiisalu aasaanerani nutaamik meqquninniarnerminni nerisassat aamma pisariaqartittarpaat.

Najukkamiilluunniit ungasissumi qimminik pituttisarfegaraluaaraanni, ullut tamaasa alakkarneqartartussaapput. Peqqissuunerat kiisalu soorlu pituutaasa arlaannut nermussimannginnissaat napparsimalersimannginnerallu qulakkeerniarlugit alakkarneqartuartariaqarput.

Arnavissat piarallit immikkut paarilluarneqartussaapput. Pisarnermiit annertunerusumik nerisaqartinneqartussaapput kiisalu arnavissat piaraasalu oqquiffigisinnaasaannik isumannaatsumik illuaraqartinneqarlutik. Qimmiqqat inunnik sungiussiniassammata

pattalaarneqartartussaapput. Qimmerisat inunnik ajoqusersuinatillu qunutitsinnginnissaat aamma piginnittup akisussaaffigaa. Taamaammat qimmit pitussimasussaapput aqunneqarsinnaassusaallutillu. Qimmit qaasuttut imaluunniit inunnik kiisisartut toqunneqartussaapput.

Qimmit qanoq iliuuseqarfiginissaat pillugu Kalaallit Nunaanni inatsiseqarpoq. Qimmit panertumik siniffissaqarnissaat, ullut tamaasa naammattumik nerisassaqlutillu nutaamik imissaqarnissaat kiisalu nappaatinut tuniluuttartunut akiuussutissamik kapineqarnissaat pillugit inatsiseqarpoq.

Qimmit nappaatinik imminnut tunillaattuussinnaapput, tamannalu ilaanni qimmit toqorarnerannik kinguneqarsinnaasarluni. Minnerunngitsumik piaqqat assut napparsimalersinnaasarput. Taamaammat nappaatinut aalajangersimasunut akiuussutissamik qimmit kapineqartussaapput. Qimmit nappaatinut tamakkununga akiuussutissamik kapineqarnikuugaangamik nappaatinik tamakkunangga tunillatsinnatillu qimminik allanik tunillaasinnaasannigillat.

Når man har hunde, har man også ansvar for at passe hundene og sørge for, at de er raske og har det godt. Hundene skal have meget mad for at kunne arbejde og trække en slæde og samtidigt kunne holde varmen i det kolde arktiske klima. Om sommeren skal hundene bruge mad til at komme sig efter vinterens skader og til at fælde gammel pels og danne ny pels.

Selvom hundene måske går på en hundeplass langt fra, hvor man bor, skal man også se til hundene hver dag. Det skal man blandt andet for at være sikker på, at de har det godt og fx ikke har viklet sig ind i deres lænker eller er blevet syge.

Tæver med hvalpe skal plejes ekstra. De skal have mere mad end normalt, og have et hundehus, hvor de og hvalpene kan få ly og være i sikkerhed. Hvalpene skal klappes, så de vænner sig til mennesker.

Man har også ansvar for at ens hunde ikke generer folk eller gør dem bange. Derfor skal hunde holdes lænket, og man skal have kontrol over dem. Hvis hundene er aggressive eller bider mennesker, skal de aflives.

AT PASSE SLÆDEHUNDE

I Grønland er der lovgivning om, hvordan slædehunde skal behandles. Reglerne handler blandt andet om, at hundene skal have et tørt sted at sove, at de skal have nok mad og friskt vand hver dag, og at de skal vaccineres mod smitsomme sygdomme.

Hunde kan smitte hinanden med sygdomme, og nogle gange kan det være alvorligt og medføre, at hundene dør. Især hvalpe kan blive meget syge. Derfor er der krav om, at hundene skal vaccineres mod bestemte sygdomme. En vaccine betyder, at hunden ikke kan få de sygdomme, den er vaccineret mod, og at den heller ikke kan smitte andre hunde.

NUKISSAQ NERISALLU

Qimmit qimuttut suut tamangajaasa nerisinnaavaat, nerisaqarpiangikkaluarlutillu qimoruloorsinnaasarlutik. Qimmeqaraannili qimminut tulluurtunik naammattumik nerisittariaqarput.

Qimmit nukissaminnik vitamininillu nerisamikkut pisarput. Qimmilli nerisamikkut assigiinngitsorujussuarnik pisariaqartitsisarput. Qimmeq nukersussaguni imaluunniit issileruloortillugu nukissaqarnerusariaqarpoq.

Qimmeq arnaviaq piaralik ullormut pingasoriaammik nerinerusariaqarpoq.

Qimminut nerukkaatissat siornatigut tassaani kuupput nammineq piniarnikkut aalisarnikkullu pissarsiarisinnaasat. Ullumikkut qimmit nerisaat suli aalisakkanik puisiminernillu akoqarluaraluarlutik, qimminut nerukkaatissiat pisarineqarsinnaasut nalinginnaanerujartuinnarput. Nerukkaatissat qanoq nukissaqartitsitigineri assigiinngillat.

Nerukkaatissat orsoqarluartut, soorlu orsoq nukissaqartitsillu artarput orsoqarpiangitsulli, soorlu uukkat, nukissamik annikinneroqisumik tunisisarput.

Qimmeq naammattumik nerukkarneqartanngikkuni imaluunniit taamaallaat nukittoranngitsunik nerukkarneqartaruni nukersorsinnaajunnaassaaq, sanigorlunilu nappaalalersinnaalluni. Qimmit imissaqartinnissaat aamma pingaaruteqarpoq.

Nerisat orsumik, proteininik (neqi) kulhydratinillu (kinersaatit sukkullu) akui nukissaqartitsisuupput. Nerisassat nukissamik akui kilojoule (kj) atorlugu uutortarneqartarput. Kilojoulemik qanoq annertutigisumik pisariaqartitsinermut apeqqutaasarput qanoq utoqqaatigineq, qanoq timersortigineq kiisalu angutaaneq arnaanerluunniit. Nerisarisat nukissamik akui timip atugaanut naleqquttuusariaqarput.

Energi kommer fra madens indhold af fedt, proteiner (kød) og kulhydrater (stivelse og sukker). Man beskriver energiindhold i mad ved hjælp af kilojoule (kJ). Man har brug for forskellig mængde kilojoule, efter hvor gammel man er, hvor meget man bevæger sig, og hvilket køn man er. Den energi, man får fra sin mad, skal helst passe med den energi, som kroppen bruger.

ENERGI OG FØDE

Slædehunde kan spise næsten alt og kan også arbejde hårdt, selvom de ikke får særligt meget at spise. Men når man har hunde er det vigtigt at sørge for, at hundene får nok mad og mad som passer godt til hundene.

Maden skal give hunden energi og vitaminer. Men der er stor forskel på hvad hunden har brug for. Hunden har brug for mere energi, hvis den skal

arbejde hårdt, eller når det er meget koldt. En tæve har også brug for tre gange mere mad, når hun har hvalpe.

Hundenes mad har tidligere været afhængig af, hvad man kunne skaffe ved fangst og fiskeri. I dag får hundene stadig især fisk og sæl, men det er også normalt at fodre med færdig hundemad, som man kan købe. Der er forskel på, hvor meget

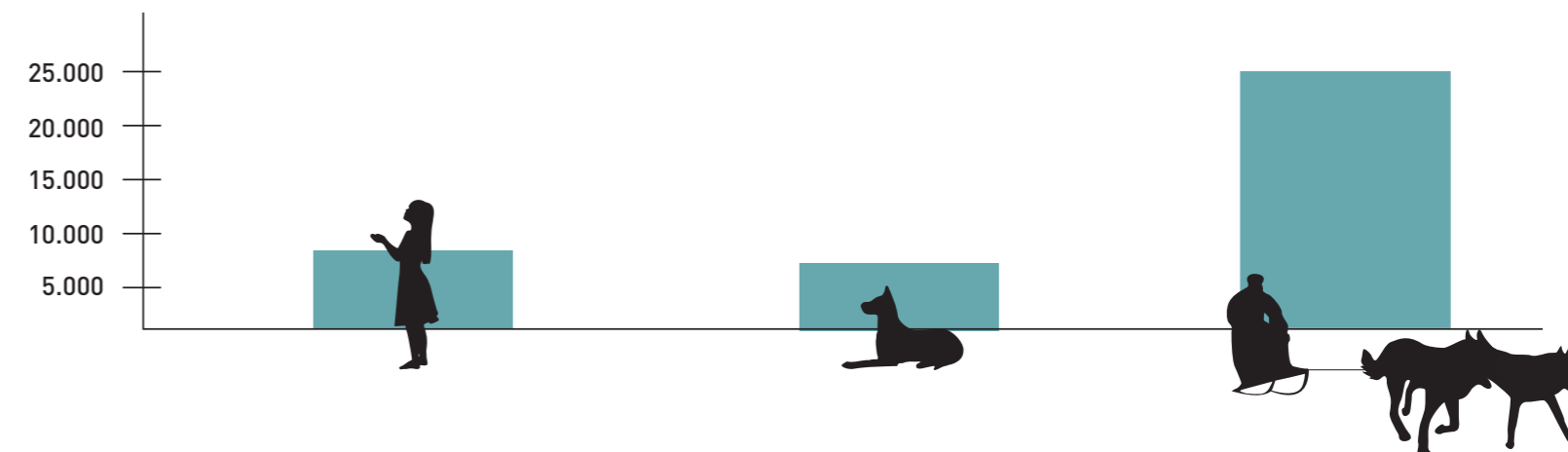
energi der er i forskellig slags foder. Der er meget energi i fed mad, fx sælspæk, men ikke særligt meget energi i mager mad, fx fjordtorsk.

Hvis hunden ikke får nok mad, eller den kun får mad, der ikke giver nok energi, kan den ikke arbejde så hårdt og kan blive tynd og syg. Det er også vigtigt, at hundene kan få vand at drikke.

Niviarsiaaraq 10-nik ukiulik, 30 kg: ullormut. 7-8000 kJ miss. En pige på 10 år, 30 kg: ca. 7-8000 kJ om dagen.

Qimmeq qimuttoq 2-nik ukiulik, 30 kg. – kiattumi suliaasaqarpiarani: 7000 kJ miss. Slædehund på 2 år, 30 kg. – i varmt vejr uden meget arbejde: ca. 7000 kJ om dagen.

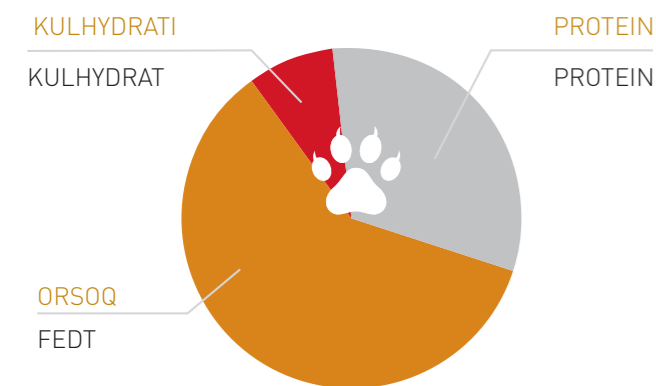
Qimmeq qimuttoq 2-nik ukiulik, 30 kg – issittumi qimulluni: 25.000 kJ miss. Slædehund på 2 år, 30 kg – på slædetur i kulde: ca. 25.000 kJ om dagen.

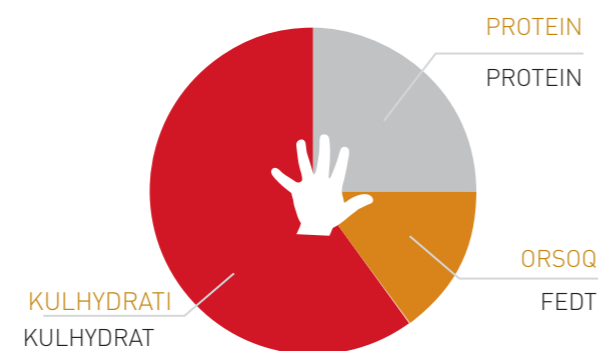
NUKISSAQ NERISALLU // ENERGI OG FØDE

Nerisassat nukissamik akui orsumit, kulhydratinit kiisalu proteininit pineqaqqunartarput. Taakkuali agguaqatigiissinneri pisariaqartitat, inunnut qimminullu assigiinngillat, assersuutigalugu qimmit qimuttut nerisaat inuit nerisaannit orsoqarnerujussuusinnaapput kiisalu inuit qimminit annertunerujussuarmik kulhydratinik, soorlu iffianeersunik naasuneersunillu, pisariaqartitsillutik.

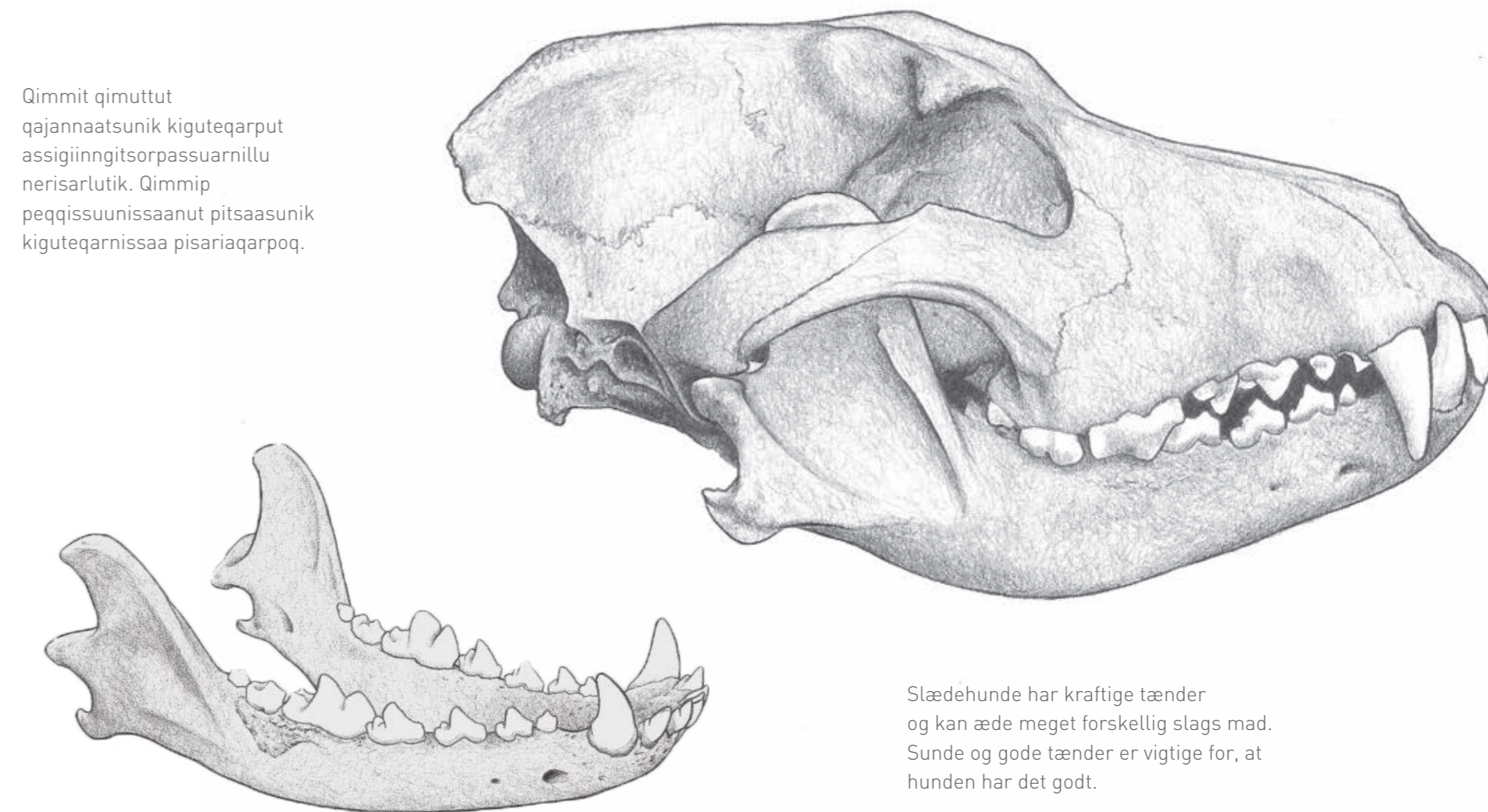
Fordelingen af energi i maden skal helst fordele sig mellem både fedt, kulhydrat og protein. Men der er forskel på hvad den bedste fordeling er for mennesker og hunde, fx kan slædehundenes mad være meget mere fed end menneskers, og mennesker bør have meget mere kulhydrat, fx fra brød eller planter, end hunde behøver.

QIMMIT qimittut nerisaasa nukissamik akuisa agguaqatigiinnissaannut kajumissaarutigineqartoq
Anbefalet energifordeling i SLÆDEHUNDES mad

MEEQQAT nerisaasa nukissamik akuisa agguaqatigiinnissaannut kajumissaarutigineqartoq
Anbefalet energifordeling i BØRNS mad

Qimmit qimuttut qajannaatsunik kiguteqarput assigiinngitsorpassuarnillu nerisarlutik. Qimmip peqqissuunissaanut pitsaasunik kiguteqarnissaa pisariaqarpoq.

Slædehunde har kraftige tænder og kan æde meget forskellig slags mad. Sunde og gode tænder er vigtige for, at hunden har det godt.

Niaquata saarnga kiisalu allerui.
Kranium og underkæbe.

QIMUSSERNEQ

Qimusserneq immikkuullarissuvoq. Qimussertup ilaasullu qimmit pissusaat sissueqqissaartarpaat kiisalu misigissutsit tamaasa atorlugit avatangiisit angallaviit misigineqartarlutik.

Qamutit nipiliortuunngillat kisiannili perlaavisa sisoopaluneri tusarsaarlutik. Nipit tusaasinnaasat allat tassaapput qimmit anersaartorpaluneri, qimussertup naalakkiutai kiisalu qamutit neeqquluppallutarneri. Pinngortitami ungasissumut isigisoqarsinnaasarpog kisiannili aamma qamutit aqutissaanni akornutaasinnaasut qimmillu pissusaaat sissuernerqartariaqarlutik.

Assersuutigalugu piniartut illuaraannut, aalisartarfinnut takornarianiluunniit angallassinermi aqutigisartakkat qimmit

sungiusakkajuppaat, angalareerlutillu angerlamut aqut nalinginnaasumik namminneg nalusarnagu.

Silaannaq nillertuukkajullunilu qiillannartuukkajummat, tipit ersarissorujussuannortarput. Qimmit pangalitsillutik nillaaneri naamaneqarsinnaakkajupput.

Qimussertoq qamutit aqunniarlugit kissasserniarluniluunniit ilaatigut qamutit sanianni arpattarpoq. Qamutini issialluni maniitsukkoornermi tinngallatsiartarneq malunnartarpoq, qamutillu sangugaangata orfaagaangataluunniit katataaniarani tigummarterluartoqartariaqartarluni. Qamutini issialluni uninngavallaaraanni aamma qiulernartarpoq. Taamaammat nikissanani

issiaannaraanni oqortunik suiitsunillu kiisalu qamutit sanianni arpaatissaqquissunik atisaqarnissaq pingaaruteqarpoq.

Itisuumik aputeqaraangat, qamutit oqimaakkaangata qummukajaakkoornermilu arriitsuqqamik ingerlasariaqartarpoq, qimmillu artorsannginnerussammata qamutiniit niusariaqartarluni. Aqut toqqavigikkaangat qimmillu qiillassimaaraangata qamutit sukkasoorujussuarmik ingerlasinnaasarpog, sukkatsilluaraangatalu anoraa malunnartarpoq aqajannguummernartarlunilu.

PÅ SLÆDETUR

Det er noget særligt at køre med hundeslæde. Både som hundekusk og som passager på slæden er man meget opmærksom på hundene, og man oplever landskabet og turen med alle sine sanser.

Slæden giver ikke meget lyd, men man kan høre mederne mod underlaget. Andre lyde er hundenes vejtrækning, kuskens ordrer og knirk fra slæden. Ude i landskabet kan man se langt, men samtidig skal man holde øje med forhindringer foran slæden, og man skal være opmærksom på hundenes adfærd.

Hundene er tit vant til at køre den samme rute til fx jagthytter, fiskesteder eller bestemte turistture, og de vil også normalt selv kunne finde hjem, når de er på tur.

Ofte er luften kold og frisk, og lugte bliver meget tydelige. Tit kan man lugte, at hundene prutter, mens de løber.

Kusken løber nogle gange ved siden af slæden for at styre den eller for at holde varmen. Når man sidder på slæden, kan man mærke bump, når man kører over ujævnheder, og man skal nogle gange holde godt fast for ikke at glide af, når slæden svinger eller vipper. Man kan også blive meget kold, hvis man sidder stille på slæden. Derfor er det også vigtigt at have tøj på, som er varmt og vindtæt, når man sidder stille, og som er godt at bevæge sig i, hvis man løber ved siden af slæden.

Hvis der er dyb sne, slæden er tung, og det går op ad bakke, kan det gå meget langsomt, og man skal måske stå af slæden, så hundene bedre kan trække den. Hvis underlaget er godt, og hundene er friske, kan slæden køre meget hurtigt, og man kan mærke vinden i håret, og at det kan kilde i maven, når det går rigtig hurtigt.

ALLANNGORARNERIT UNAMMILLIGASSALLU

Qimmit qimuttut nalinginnaasumik kalaallinut atatinneqartarput. Kalaallit Nunaannili inuit qimussernikuusut imaluunniit qimmilinnik ilisarimasallit amerlanguartut, qimuttunik qimillit ikittuinnaapput. Kalaallit aamma amerlanersaat qimmeqarfiunngitsuni najugaqarput.

Qaasuitsup killeqarfiata avannaani Tunumilu taamaallaat qimuttunik qimmeqartoqarpoq. Qimuttunik qimmeqarfinnut qimmit allat eqquteqqusaanngillat, qimillu qimuttut aamma qimuttunik qimmeqarfinniit anniseqqusaanatik. Qimmit tunillatsinnginnissaat qimminillu allanit akuneqannginnissaat anguniarlugu taamatut malittarisassaqaqarpoq.

2019-imi Kalaallit Nunaanni 10.000-inik qimuttunik qimmeqarpoq, ukiullu qulikkaar kingullit ikiliartornikuullutik. Qimmit qimuttut ikiliartornerannut pissutissarpassuaqarpoq. Inuit piniarnerinnarmik aalisarnerinnarmillu inuuniutillit taamaammallu pinngitsooratik qimmeqartariaqartut ikiliniqupput. Silap pissusaata allanngoriartornerata malittaamik aamma ukiup ingerlanerani sikumi qimussertarnek sivikillissinnikuuaa, piniakkallu allanngorlutik.

Namineq qimillu nerisassaat piniarnerinnakkut pissarsiarisinnaanngikkaanni, qimmeqarneq akisusinnaasarpoq, qimminut nerukkaatissat pisiarisariaqartarmata. Illoqarfinni illoqarfiup avataani qimmeqarfeqarnissamik malittarisassalinni, qimmit ullut tamaasa paaralugillu nakkutiginnissaat ajornakusuulersinnaavoq. Taamaammatt inuit qimuttunik qimillit ikiliartorput, qimmitillu qamuterallannik taarserarlugit.

Qimmit qimuttut piniarnermut angalanermullu atornerqartarnerat ileqqunikuvoq. Ullutsinni

aamma Kalaallit Nunaanni inoqarpoq sukisaarsaatigalugu qimmilinnik, qimmit ilaginissaat pinngortitamilu qimussernissartik nuannarigamikku. Qimussertartut alla takornarianik qimussernemik misileerusuttunik qimussiussisarput. Qimussimik sukkanniunerit allallu unamminerit aamma nuannarineqarput.

Qimuttunik qimmeqarluni piorsarsimassuseq qimminillu qimuttunik atuisarneq taamatut allanngoriartorput kiisalu inuiaqatigiit avatangiisillu allanngoriartortillugit ineriartorlutik.

FORANDRINGER OG UDFORDRINGER

Slædehunde opfattes tit som typisk grønlandske. Men selvom mange mennesker i Grønland har prøvet at køre på slæde eller kender nogen, der har hunde, er det de færreste mennesker i Grønland, der har slædehunde. De fleste grønlændere bor også i områder, hvor der ikke er slædehunde.

Der er kun slædehunde i området fra Sisimiut og nordpå og i Østgrønland. Det er forbudt at tage andre slags hunde med til steder, hvor man har slædehunde, og det er også forbudt at tage slædehunde med uden for slædehunde-områderne. De regler findes for at beskytte hundene mod smitte og for at forhindre, at slædehundene bliver blandet med andre hundetyper.

Der er ca. 10.000 slædehunde i Grønland i 2019, og antallet af hunde er faldet i løbet af de sidste årtier. Der er mange grunde til, at antallet af slædehunde falder. Der er færre mennesker, der lever udelukkende af fangst og fiskeri og derfor er afhængige af deres hunde for at overleve. Klimaforandringer medfører også, at de perioder på året, hvor man kan køre på havisen, er blevet kortere, og fangst-udbyttet forandrer sig.

KALAALLIT NUNAANNI KALAALLIT QIMMIISA AMERLASSUSAAT
ANTAL SLÆDEHUNDE I GRØNLAND

Når man ikke kan skaffe sin egen og hundenes mad kun ved fangst, kan det også være dyrt at have hunde, fordi man er nødt til at købe færdig hundemad. I byer, hvor der er regler om, at hundene skal gå på en hundepads uden for byen, kan det også blive besværligt at have hunde og passe og se til dem hver dag. Det kan derfor også betyde, at færre mennesker har slædehunde, og at nogen skifter deres hundespand ud med en snescooter.

Slædehunde har traditionelt været brugt til fangst og til rejser. I Grønland er der i dag også folk, der holder hunde som en hobby, fordi de kan lide at være sammen med hundene og opleve naturen med hundeslæde. Andre kuske kører med turister, der gerne vil prøve at køre på hundeslæde. Hundeslædevæddeløb og andre konkurrencer er også populære. På den måde forandrer hundeslædekulturen sig, og den måde, man bruger slædehundene på, udvikler sig med tiden, når samfundet og omgivelserne ændres.

Assigiinngitsorpassuarnik qimussertartoqarsinnaavoq. Filmini pingasuni; Piniartoq, Sukkanniunneq kiisalu Ingerlatitseqqinneq, sooq qimussertarnermik kulturip pingaaruteqarneranik namminnerlu sooq qimussertarnerlutik kalaallit pingasut oqaluttuarput.

Der er mange måder at være slædehundekusk på. I de tre film Fangeren (Piniartoq), Væddeløbet (Sukkanniunneq) og Arven (Ingerlatitseqqiineq) møder man tre forskellige grønlandere, der fortæller om, hvorfor slædehundekulturen er vigtig, og om hvorfor de kører hundeslæde.

QIMMIT QIMUTTUT ULLUMIKKUT

SLÆDEHUNDE I DAG

Nick Kristensen, 12-inik ukiulik, Ilulissaneersoq. 2018-imi Kalaallit Nunaat tamakkerlugu meeqqat qimussimik sukkanniunneranni ajugaasoq. Nick Kristensen, 12 år fra Ilulissat. Vandt i 2018 børneløbet ved det nationale hundeslædevæddeløb i Grønland.

“Qimusserneq timersornerlu tamaasa nuannarivakka aamma aalluttuarusuppakka.”
“Qimussillaqqinniaaraanni qimmit ilikkarluartariaqarput, taavalu qimmilerinissamat piunassuseqartariaqarluni.”
Siunissami unammisunut peqataasarusuppunga, taavalu qimussimik angalallunga Kalaallit Nunaanni paasisassarsiorusullunga.

“Jeg har altid været vild med sport, så det er fedt at køre på hundeslæde.”
“Hvis man vil være en god slædehundekusk, er det vigtigt at lære hundene godt at kende. Og man skal have viljen og lysten til at passe hundene.”
“Jeg drømmer om at deltage ved mange hundeslædevæddeløb i fremtiden og en dag at kunne udforske mit land på hundeslæde.”

Johanne Bech Sisimiuneersoq. Arnat piniartuunermik takornarianillu qimussiussinermik inuuniutillit ikittuinnaat ilagaat. Johanne Bech fra Sisimiut. Er en af de få kvindelige fangere der lever af fangst og kørsel med turister.

“Qimussertalerpunga 1979-imi. Suliarisarpakka; ukiukket turistilering, tuttunniarneq piffiup sinneranut atortarpara.”
“Siuligut tassami ... pissuserisartagaat taakkua misigisartagaat qanillisutut illugit – pingaaruteqartuarsimavoq. Taava uagut kingusinnerusukket aallartittuusugut, taanna misigisaq nuannersoq. iarneq piffiup sinneranut atortarpara.”

“Jeg har kørt med hundeslæde siden 1979. Om vinteren arbejder jeg med turister. Resten af tiden bruger jeg på rensdyrjagt.”
“Når jeg kører på hundeslæde, er det som om, jeg kommer tættere på mine forfædres måde at leve på. Den dejlige følelse har du lyst til at give videre til andre.”

Martin Madsen piniartuuvoq, Ittaaimmiineerluni. Martinip 3-mik ukioqarluni nammineq qimmitaaqqaarpoq. 2016-imi Ukiup Piniartuatut Carl Egedep Nersornaasiuttagaanik nersornaaserneqarluni. Martin Madsen er fanger fra Ittaaimmiit. Martin fik sine første hunde som 3-årig. Fik i 2016 Carl Egedes pris for Årets Fanger.

“Qimmeq angallatigalugu pitsaanerpaavoq. Aallaraangama ungasilaartumi qimmikka qanoq pissuseqarnerisut maluginiarsarisarpakka.”
“Qimmeq aserorterneq ajorpoq, qingaqarpoq, iseqarpoq, tusaasaqarpoq. Snescooteri aserortertarpoq, qingaqanngilaq, iseqanngilaq, tusaasaqanngilaq. Naamasaqarlutik sukkatsittarput.”
“Uangaalluni akueriuminaaqaq, qimmit atorunnaariartornerat. Piniartoq piniartuusinnaanngilaq qimmeqarnani.”

“Hundene kan altid køre og går aldrig i stykker. En snescooter går hele tiden i stykker og er utilregnelig, og så har den ikke øjne, næse og øre som hundene. Fx løber de hurtigere, når de har færtten af noget.”
“Hundene er det bedste redskab, når du går på fangst. Når jeg tager på længere fangstture, prøver jeg at lægge mærke til, hvordan mine hunde opfører sig. Om de har fået færtten af et fangstyd.”
“For mig er det svært at acceptere, at antallet af hunde falder. For en fanger kan ikke være fanger uden sine hunde.”

QIMMIP QIMUTTUP ILISARNAATAANERA

Kalaallit Nunaanni Nunattalu avataani inuppassuarnit qimmeq qimuttoq nalinginnarmik Nunatsinneersutut isigineqartarpoq.

Nagguqatigiit Inuit kulturiannut, ilisimasassarsionernut kiisalu Issittumi ilisimatuussutsikkut ilisimasassarsionernut qimmit qimuttut attuumassuteqartinneqartarput. Inuppassuit Kalaallit Nunaat eqqaagaangamikkut qamutit aamma eqqaasarpaat – aamma immaq qamusersornermik kulturi pillugu ilisimasaqarpianngikkaluarlutik.

Qimmeq qimuttoq qamutillu taamaalillutik soorlu nannutut, arfertut, qaannatut, sermersuartut sermertullu iigartartutut Kalaallit Nunaannut ilisarnaataapput.

Kalaallit Nunaannut takornariartorpassuit nammieerlutik qimmit qimuttut takorusuttarlugillu qimusserneq misigerusuttarpaat. Qimussertarnermik kulturi atuuttoq immikkuullarissorlu Kalaallit Nunaanni

aamma qimmeqanngikkaluartunit qimussernikuunngikkaluartunillu tulluusimaarutigineqartarpoq. Qimmit qamutillu inuit pinngortitallu akornanni atassuteqaataalertarput kiisalu Kalaallit Nunaata oqaluttuarisaaneranut nalitsinnullu atassuteqaataasarlutik. Qamutit qimillu kulturikkut kingornussanut ilaapput, inuppassuillu tamanga tammatsaaleeqataarusullutillu siunissami piujuartitseqataarusuttarlutik.

SLÆDEHUNDEN SOM SYMBOL

Både i Grønland og uden for Grønland opfatter mange mennesker slædehunden som typisk grønlandsk.

Slædehunde forbindes både med den historiske inuit-kultur og med historier om ekspeditioner og videnskabelig udforskning af Arktis. Hundeslæder er noget, som mange mennesker ser for sig, når de tænker på Grønland – også selvom de måske ikke ved særligt meget om slædehundekulturen.

Slædehunden og hundeslæden er på den måde et symbol for Grønland, på samme måde som f.eks. isbjørne, hvaler, kajakker, indlandsis og gletsjere er det.

Mange turister, der besøger Grønland, vil gerne selv se slædehunde og opleve at køre med hundeslæde. Og i Grønland findes der en stolthed over den levende og unikke slædehundekultur, selv hos folk der ikke selv har hunde eller har prøvet at køre i hundeslæde. Hundene og slæden skaber et bånd mellem mennesker og naturen – og skaber forbindelse mellem Grønlands historie og nutiden. Slæden og hundene er en del af kulturarven, som mange gerne vil være med til at bevare og give videre til fremtiden.

SUMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? – ITSARNISARSIORNEQ OQALUTTUARISAANERLU

Qimmit qimuttut qanga Kalaallit Nunaanni atorneqalerpat? Qangaani qamutit qanoq isikkoqarpat? Qimmit qamutillu suminngaanneerpat? Qimuttunik qimmeqarnermik kulturi qanoq ineriartornikuua?

Oqaluttuarisaaneq ilisimasaqarfigerusukkaanni, paasisat suminngaanniit aallaaveqarnerisut nalunnginneqartariaqarpoq. Paasisutissiiviit soorlu tassaasinnaapput allakkiat, assit imaluunniit pequtit qangarnitsat.

Itsaq qimmit qimuttut qamutillu Kalaallit Nunaanni qanoq atorneqartarsimaneri paaserusukkaanni, paasisat assigiinngitsorpassuarnik aallaaveqarput. Paasisat aallaavii qanganisaanerpaat europamiut Kalaallit Nunaannut pisut ullorsiutaannit qanorlu inuit inuunerat pillugu allagaanneersuupput. Paasisat aallaavii tamakkua annerpaamik ukiunik hunnorujunik qanganisaassuseqarput. Qanga itsaq qimussernermik kulturi paasisaqarfigerusukkaanni allatigut, soorlu itsarnisarsiuut nassaavi DNA-llu, atorneqartariaqarput.

Itsarnisarsiorneq ilisimatusarneruvoq, itsaq pequtinik nassaartorluni misissueqqissaarineq. Tamakkua itsarnisarsiuut nassaavinik taaneqartarput, itsarnisarsiuut nunami nassaarikkajummatigit. Nassaat tamakkua tassaasinnaapput qamutit ilamerngi imaluunniit sakkut ujaqqanik, qisunnik imaluunniit saanernik sanaat. Aammali tassaasinnaallutik uumasut saarni imaluunniit ilusilersukkat. Itsarnisarsiuut itsaq inuusimasut kulturiusimasullu pillugit ilisimatusarniarlutik pequtinik nassaarniarnermut, assersuussinermut misissueqqissaarnermullu immikkut ilisimasaqartuupput.

Itsarnisarsiuut nassaatik misissoqqissaassagaangamikkut, allatut ilisimatusarnerni periutsit atortarpaat. Saarni allallu uumasut sinnikui qangarnitsat misissussagaanni uumassusilerineq pillugu ilisimasaqartariaqarpoq. Taava uumasut suut saanerinaat kiisalu qanoq ilillutik toqusimaneri paasineqarsinnaapput. Issittumi nunap nillerneru pissutigalugu uumasut, inuit naasullu allannguajaatsuupput.

Taamaammat itsarnisarsiuut nassaavini allanngorsimanngitsunik DNA-qarsinnaavoq genit pillugit ilisimatuut misissorsinnaasaannik.

Piffissap ingerlanerani qanoq ineriartorsimaneq paasiniarlugu taamaammat pingaartupilussuvoq itsarnisarsiuut nassaavisa qangarpiameersuunerisa aalajangernissaat. Nassaat qangarnisaanerit eqqoqqissaartumik aalajangerniarlugu. pinngortitamut ilisimatusarnikkut periutsit atorneqartarput. Itsarnisarsiuut soorlu nunaqarfiusimasut assaavigigaangamikkut, suut qangarnisaanerunersut suullu nutaajunerunersut aamma takusinnaasarpaat.

Itsarnisarsiuut nassaavi atorlugit itsaq qamutigineqarsimasut qimmillu qimuttut pillugit annertuunik paasisaqarsinnaapput. Ilisimaneqanngitsulli aamma amerlaqaat. Itsarnisarsiuut nassaavi atorlugit teknologi qanorlu inuusimaneq pillugit annertuumik paasisaqarsinnaavugut, kisiannili inuit qanoq eqqarsartarsimaneri qanorlu pissusilersortarsimaneri pillugit

annertunerusumik paasisaqarfigisinaanatigit. Oqaluttuarisaanermit immikkut ilisimasallit oqaluttuarisaaneq paasisaqarfiginiarlugu allagaataasut aallaavigisarpaat. Oqaluasaat oqaluttuallu aamma ukiorpassuit ingerlaneranni ingerlateqqinneqartarsimasut kingornalu allatorneqarsimasut tamakkua atorsinnaavaat. Ilisimatusarneq alla tassaavoq etnologi, tassa ullutsinni kulturit inuillu pillugit ilisimatusarneq. Kulturit qanoq ineriartorsimaneri paasisaqarfigineruniarlugit aamma etnologit pequtinik, oqaluttuanik ileqqorisanillu katersuisarput. Tamakkua aallaavigalugit eqqarsaatit, ileqqoriat kiisalu inoqatigiit akornngini kiisalu inuit uumasuutaasalu akornngini pissutsit paasisaqarfigineqarsinnaapput.

Paasisutissanut aallaaviit nutaat nassaartorneqartuarput, taamaalilluni nutaanik ilisimasaqartoqalertarluni. Itsarnisarsiuut oqaluttuarisaanermillu immikkut ilisimasallit paasisaminnut aallaaviit pillugit qanoq paasinnittarnerat aamma allanngorarpog namminnerlu naliminni pissutsinik sunnerneqartarlutik. Assersuutigalugu

Kalaallit Nunaata oqaluttuarisaanera pillugu ukiut hunnorujut matuma siorna qanoq paasisariaqarneraniit allaanerujussuarmik ullumikkut paasinnittaaseqartoqarpoq.

Saanernit itsarnitsanit DNA-t aamma misissorneqarsinnaasarpud. Ilisimatuup uani misissorpaa, qimmip Saqqaaq-kulturip nalaaneersup saarnge.

Man kan også undersøge DNA i meget gamle knogler. Her undersøger en forsker en hundeknogle fra Saqqaaq-kulturen.

HVOR VED VI DET FRA? – ARKÆOLOGI OG HISTORIE

Hvornår begyndte man at bruge slædehunde i Grønland? Hvordan så slæderne ud i gamle dage? Hvor kom hundene og slæderne fra? Hvordan har slædehundekulturen udviklet sig?

Hvis man vil vide noget om historien, skal man bruge kilder. Kilder kan fx være tekster, billeder eller genstande fra fortiden. Man kan bruge mange forskellige kilder, hvis man vil vide, hvordan slædehunde og hundeslæder blev brugt i Grønland i fortiden. De ældste skriftlige kilder stammer fra europæere, der kom til Grønland og skrev dagbøger og breve om, hvordan inuit levede. Den slags kilder er højst nogle århundrede gamle. Hvis man vil vide noget om den ældste hundeslædekultur, skal man bruge andre slags kilder som arkæologiske fund og DNA.

Attat ukiut 1200-1800-neersut tuttu saarnginik ilallit itsarnisarsiuut assaavigaat, Aasivissuit, 1978.

Arkæologer udgraver mødding med rendyrknogler fra 1200-1800-tallet, Aasivissuit, 1978.

Arkæologi er en videnskab, der finder og analyserer genstande fra fortiden. De kaldes arkæologiske fund, fordi arkæologerne ofte finder dem i jorden. Fund kan fx være stykker af slæder eller redskaber af sten, træ eller ben. Det kan også være dyrekogler eller figurer. Arkæologer er eksperter i at finde, sammenligne og analysere genstande fra fortiden for at få viden om menneskers liv og kulturer.

Arkæologi bruger metoder fra mange andre videnskaber, når deres fund skal analyseres. Biologisk viden er nødvendig, når man skal undersøge gamle knogler og andre rester af dyr. Så kan man identificere hvilke dyr, knoglerne kommer fra, og hvordan de er døde. I Arktis bliver rester af dyr, mennesker og planter godt bevaret i jorden på grund af kulden. Derfor kan der også være bevaret DNA i det arkæologiske materiale, som genforskere kan undersøge.

Det er meget vigtigt at kunne datere de arkæologiske fund korrekt for at kunne forstå udviklingen gennem tiden. Man bruger naturvidenskabelige analyser for at datere præcist.

Arkæologerne kan også se, hvad der er ældst og yngst, når de fx udgraver en boplads.

Ved hjælp af arkæologiske fund kan man få meget viden om slæder og slædehunde i fortiden. Men der også mange ting, man ikke ved. Arkæologiske fund kan fortælle os meget om teknologi og levevis, men de siger ikke meget om, hvordan folk tænkte og opførte sig. Historikere bruger skriftlige kilder til at få viden om historien. Og de kan også bruge myter og fortællinger, der er fortalt videre gennem mange år og siden skrevet ned. En anden videnskab er etnologi, der studerer levende kulturer og folk. Etnologer samler også genstande, fortællinger og traditioner, der kan gøre os klogere på kulturers udvikling. Med den slags kilder kan man få viden om tanker, traditioner og forhold mellem mennesker og mellem mennesker og deres dyr.

Man finder hele tiden nye kilder og får dermed ny viden. Den måde arkæologer og historikere forstår deres kilder på forandrer sig også og påvirkes af deres egen tid. I dag forstår og fortolker man fx Grønlands historie på en helt anden måde end for hundrede år siden.

SUMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? – ILAQUTARIISSUTSIT

**Qimmit qimuttut siulliit suminngaanneerpat?
Qimmit amaqqullu qanoq ilaqutariisigaat?
Kalaallit qimmiat qimuttoq ilumut
immikkuullarissuaa?**

Nunarsuatsinni qimmit siulliit qanga pinngorsimanersut kiisalu qimmit qimuttut suminngaanneereri paasiniassagaanni, allattukkani kiisalu itsarnisarsiuunit paasisat kisimik atorreqarsinnaangillat. Pinngortitaq pillugu ilisimatusarnermi misissuisarnernit paasisat ilannguttariaqarput.

Ilisimatusarnermi genetikimik taaneqartartumi uumassusillit genii misissorneqartarput. Genit, cellini qanoq isikkoqarnitsinnik timittalu qanoq inneranik paasissutissaqarfilinni DNA-ni nassaassaapput. DNA kiisalu genit kingornussaqaarfitsinnik aamma taaneqartarput, taakkua anaanamit ataamillu kingornunneqartarmata. Tamanna inunnut, qimminut uumasunullu allanut assigiippoq.

DNA kinguaariiaanut ingerlateqqinneqartarpoq, piffissalli sivisuup ingerlanerani annikitsumik allanngulaartarluni. Taakkua assigiinngissutaat

naapertorlugit uumasut assigiinngitsut qanoq ilaqutariisusaat kiisalu qanga uumasut assigiinngitsut aalajangersimasut pinngorsimaneri paasinarneqarsinnaapput.

Qimmit qimuttut assigiinngitsorpasuit DNA-visa qimmillu allaneersut assigiinngitsut DNA-visa assigiissusaat assigiinngissusaallu imminnut ilisimatuut assersuussinnaasarpaat. Ilisimatuut aamma DNA-t amminit saanernillu itsarnitsanit nassaatik, qimmit allaanerujussuit amaqqullu DNA-vinut assersuussinnaasarpaat.

Kemiimik misissueqqissaarnerit qarasaasiallu iluaqutigalugit, qanga qimmit siulliit amaqqunit allaanerujartulersimanersut qangalu qimmit assigiinngitsut nunarsuatsinni pinngorsimanersut ilisimatuut paasiniarsinnaasarpaat. Taakkua misissorsinnaavaat, piffissap sivisuup ingerlanerani qimmit assigiinngitsut imminnut akulerussimanersut imaluunniit qimmit amaqqunik akusaanersut.

Uumasut assigiinngitsut imminnut akulerussimagaangata tamanna DNA-ni

takuneqarsinnaavoq, tamannalu taaneqartarluni 'akuuineq'. Qimmeq typi aalajangersimasoq imaluunniit qimmeqatigiit genitigut allanit akuneqarsimanerat takuneqarsinnaanngikkaangat, tamanna taaneqartarpoq 'genitigut immikkuullarissuq'.

Ilisimatuut naatsorsuiniarnerminni qimmerpassuit DNA-vinik misissuisariaqarput. Uumasut toqunikut amiinit saarnginillu imaluunniit qimmit uumasut qarnganit vatpindimik tangiarlugit misissugassanik pisoqarsinnaavoq. Ukiut kingulliit marlussuit ingerlaneranni kalaallit qimmii qimuttut qimmillu allat genii annertuumik ilisimatusar-figineqarnikuupput.

Ilisimatusarnermi periutsit sukkasuumik inerisarneqarput, ilisimatusarnermilu misissugassat pitsaasut amerlaqisut pisariaqartinneqarlutik. Taamaammat qimmit qimuttut genii naapertorlugit taakkua pinngorsimanerannut ineriartorsimanerannullu ilisimasat allanngorartuarput, qularnanngitsumillu siunissami paasissutissanik nutaanik aamma takkuttoqarumaarluni.

HVOR VED VI DET FRA? – SLÆGTSKAB

**Hvor kommer de første slædehunde fra?
Hvordan er hunde og ulve i familie med hinanden?
Og er den grønlandske slædehund noget helt
særligt?**

Hvis man vil vide, hvornår de første hunde opstod i verden, og hvor slædehunden kommer fra, så kan man ikke nøjes med skriftlige og arkæologiske kilder. Man er i stedet nødt til at bruge naturvidenskabelige undersøgelser.

Den videnskab, der hedder genetik, undersøger levende væseners gener. Generne findes i DNA, der er de dele af cellen, der indeholder al slags information om, hvordan man ser ud, og hvordan kroppen fungerer. DNA og gener kaldes også arvemateriale, fordi man arver det fra begge sine forældre. Det gælder både mennesker, hunde og andre dyr.

DNA gives videre fra generation til generation, men det ændrer sig også en lille smule over lang tid. Forskellene kan give viden om slægtskab mellem forskellige slags dyr og om, hvornår de forskellige dyr opstod. Ved at undersøge DNA fra mange forskellige slædehunde kan forskerne

sammenligne og se forskelle og ligheder i DNA fra hunde, der lever forskellige steder. Forskerne kan også sammenligne med DNA, som de får fra arkæologiske fund af skind og knogler, og med DNA fra helt andre slags hunde og fra ulve.

Ved hjælp af kemiske analyser og computere kan forskerne forsøge at regne ud, hvornår de første hunde udviklede sig fra ulve, og hvornår og hvor de forskellige hunde i verden opstod. De kan også undersøge, om forskellige typer af hunde har blandet sig med hinanden eller med ulve i tidens løb.

Hvis forskellige grupper har krydset sig med hinanden kan det ses i DNA'et, og det kaldes 'opblanding'. Hvis en bestemt type eller gruppe af hunde ikke har genetiske spor af at være blandet med andre, siger man, at den har været 'genetisk isoleret'.

For at lave beregningerne skal forskerne have fat i DNA fra mange hunde. Prøverne kan tages fra skind eller knogler på døde dyr eller ved at tage en lille prøve med en vatpind i munden på en levende hund. De sidste par år er der taget mange

**Qimmip qanianit vatpindimik ilisimatuut
misissugassaminnik pissarsipput.**

Forskere tager prøver fra hundens mund med en vatpind.

prøver og lavet meget forskning i gener fra både den grønlandske slædehund og andre hundetyper.

Forskningens metoder udvikler sig hurtigt og er afhængig af, hvor gode og hvor mange prøver man har. Derfor ændrer den genetiske viden om slædehundens oprindelse og udvikling sig hele tiden, og der vil helt sikkert komme ny viden i fremtiden.

SUMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? – PEQQINNEQ

Issittumi pissutsit sakkortuut qimmit qimuttut qanoq ilillutik sapinngissinnaavaat? Qamutit uniarniarneranni sakkortuumik assoroorsinnaassappata, qimminut nerukkaatissat suut pitsaanerpaappat? Qimmit qimuttut sunik nappaateqalersinnaappat qanorlu tamakkua pinaveersaarneqarsinnaappat?

Qimmit qimuttut peqqinissaat piginnaanerilu paasisaqarfigerusukkaanni, qimmit pillugit ilisimasaqarluartariaqarpoq ilisimatuussutsikkullu misissuineri periaatsit atorlugit misissuisoqartariaqarpoq. Uumasut peqqinnissaat nappaataallu pillugit ilisimatusarneq taaneqartarpoq nersutit pillugit ilisimatusarneq.

Kalaallit Nunaanni ukiuni hunnorujukkaani amerlaqisuni qimuttunik qimmeqartoqarnikuunerani, qimmit qanoq paarineqarnissaat, sunik nerukkarneqarnissaat qanorlu iliuuseqarfigisarnissaat pillugit annertuumik ilisimasaqartoqalerlunilu ileqqoqartoqalernikuuvoq. Ilisimasat tamakkua kiisalu pinngortitaq pillugu ilisimatuussutsikkut

qimmillu qimuttut sananeqaataasa avataasalu (anatomiivisa) nappaataasalu nakorsanit misissorneqartarnikuunerinit ilisimasat, ullutsinni Kalaallit Nunaanni qimmeqariaatsimut aallaaviupput.

Qimmit qimuttut amerlassusaat taamaaginnartinniarlugu kiisalu piniartoqarneq piujuartinniarlugu, qimmit nappaataat ulorianartut soorlu qimmit immikkut nappaataata kiisalu perlerulertarnerisa misissugarinissaat, nersutit nakorsaasa assut soqutisarinikuuaat. Ukiut hunnorujut sinnerlugit qimmeqarfinni inatsisilersuinikkut akiuussutissanillu kapuuisarnikkut, nappaatit tamakkua nalunaarsorlugillu pinaveersaartinneqarnikuupput. Qimmit uumasut toqungasullu nappaataat aalajangersorniarlugit, nersutit nakorsaat misissuisarput. Nappaatit sumiiffinniit sumiiffinnut allanut nappaatit siornatigut qanoq tuniluuttarsimaneri paasiniaarlugit, oqaluttuarisaanikkut paasisat aamma aallaavineqarsinnaapput.

Qimmillu qimuttut nappaataasa paasisaqarfiginissaat taamaallaat ilisimatuut soqutigisarinngilaat. Qimmit qimuttut immikkut piginnaasaqarneri minnerunngitsumillu Issittumi pissutsinut naleqqussarnikuuneri soorlu qimmit sakkortuumik qimuttuusinnaanerit, ilisimatuut aamma paasisaqarfigerusuppaat. Tamakkua paasisaqarfigerusullugit, qimmit uumasut nukissamik atuisarnerat, sananeqaataat, aavisa ingerlaarnerat, nerisaasa ingerlaarnerat kiisalu silap kissassusaata allanngorarnera naapertorlugu timaasa kissarnerisa naleqqussartarnerat paasisaqarfigineqartariaqarput. Qimmit uumasut sananeqaataat, assersuutigalugu angissusaat, oqimaassusaat, kigutaat nukilul misissorlugit aammali aavisa, anaasa kiisalu DNA-visa misissornerisigut, ilisimasat tamakkua pineqarsinnaapput. Ilisimatuut ilaasa aamma qimmit qimuttut sananeqaataasa qanoq atornerarnerat (fysiologiit) misissornikuuaat. Misissuinerit tamakkua ilaatigut ingerlanneqartarput qimmit ingerlaneranni uuttortaanikkut kiisalu qimmit qamutinik uniarniarneranni uninnganerannilu

nukissamik atuineri, timaasa kissassusaasa anersaartornerisalu sanilluuttarnerisigut.

Silap pissusaata allanngoriartornera mingutsitsinerlu qimminut qimuttunut unammilligassanik nutaanik kinguneqarput. Toqunartut avatangiisinik mingutsitsissutaasut, qimmit puisinik, arfernik aalisakkanillu nerinermikkut pisaasa, qimmit peqqissusaat sunnersinnaavaat. Silap pissusaata allanngoriartorneri aamma assersuutigalugu uumasuaqqanik miluuffigisaminnut ilanngartuisunik (parasitinik) nutaanik pilersitsisinnaapput imaluunniit avatangiisit kissassutsillu qimmit naleqqussarfiginikuusaat allanngortissinnaallugit. Taamaattunik ilisimasaqalerniassagaanni, qimmit misissorneqartariaqarput laboratorianilu misissugassanik tigusiffigineqartarlutik.

Kalaallit Nunaanni sumiiffinni ikittuinnarni nersutinut nakorsaqarpoq, qimmillu qimuttut peqqissusaannut nappaataannullu tunngasut amerlaqisut sulis misissorneqarnikuunatik.

Kalaallit Nunaanni qimmit peqqissuunissaat pillugu ilisimasassarsiortilluni peqqissuunissaallu qulakkeerniarlugu, qimmillit, sumiiffinni oqartussat kiisalu ilisimatuut suleqatigiilluarnissaat pisariaqarpoq pingaaruteqartunilu.

HVOR VED VI DET FRA? – SUNDHED

Hvordan kan slædehunde klare de ekstreme forhold i Arktis? Hvilken føde er bedst for at hunde kan klare det hårde arbejde med at trække slæden? Hvilke sygdomme kan ramme slædehunden, og hvordan forhindrer man dem?

Hvis man gerne vil vide noget om slædehundens sundhed og egenskaber, er det nødvendigt at have godt kendskab til hundene og undersøge dem med videnskabelige metoder. Forskning i dyrs sundhed og sygdomme kaldes for veterinærvidenskab.

Igennem de mange hundrede år, hvor man har haft slædehunde i Grønland, er der oparbejdet viden og traditioner for, hvordan man kan pleje, forde og behandle hundene. Den måde man holder hunde på i Grønland i dag bygger både på den form for viden og på naturvidenskabelige og medicinske undersøgelser af slædehundene, deres anatomi og deres sygdomme.

For at bevare hundebestanden og fangererhvervet har dyrlæger bl.a. været meget interesserede i at undersøge smitsomme og farlige hundesygdomme som fx hundesyge og rabies. I mere end 100 år har man forsøgt at registrere og forhindre den slags sygdomme ved at lovgive om hundedistrikter og ved at indføre vaccination. Dyrlæger undersøger

både de levende og døde hunde for at diagnosticere sygdommene. Man kan også bruge historiske kilder til at forstå, hvordan sygdomme tidligere har spredt sig fra område til område.

Forskere er dog ikke kun interesserede i at vide noget om slædehundenes sygdomme. De vil også gerne forstå slædehundens særlige egenskaber, og især hvordan hunden er tilpasset livet i Arktis og klarer det hårde arbejde som slædehund. For at forstå det har man brug for viden om de levende hunde, deres energiforbrug, anatomi, blodomløb, fordøjelse og temperaturregulering. Den viden kan man dels få ved at undersøge de levende hundes anatomi, fx deres størrelse, vægt, tænder og muskelmasse, dels ved hjælp af blodprøver, afføringsprøver og DNA tests. Der er også forskere, der har undersøgt slædehundens fysiologi. Det har de blandt andet gjort ved at måle på hunde, mens de bevæger sig for at sammenligne hundenes energiforbrug, temperaturer og vejrtrækning, mens de trækker slæden og de hviler.

Klimaforandringer og forurening har givet nye udfordringer for slædehundene. Miljøgifte som hundene får gennem fodring med sæler, hvaler og fisk kan påvirke hundenes sundhed. Klimaforandringer kan også fx give nye parasitter

eller ændre det miljø og de temperaturer, som hundene er tilpasset til. For at få den slags viden er man også nødt til at undersøge hundene og tage prøver til undersøgelser i laboratoriet.

Der er ikke dyrlæger særlig mange steder i Grønland, og der er stadig mange ting ved slædehundenes sundhed og sygdomme, som ikke er undersøgt. For at få mere viden og sikre en sund og bæredygtig hundebestand i Grønland er det nødvendigt og vigtigt at have et godt samarbejde mellem slædehundeejere, lokale sundhedsmyndigheder og forskere.

2018-imi Ilulissani Kalaallit Nunaanni pissartanngorniuttoqartillugu, nersutit nakorsaat qimminik qimuttunik misissuisut.

Dyrlæger undersøger slædehunde ved grønlandsmesterskabet i Ilulissat i 2018.

SUMINNGAANNIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? – NALITSINNI QIMMEQ QIMUTTOQ

Ullumikkut Kalaallit Nunaanni qassinik qimuttunik qimmeqarpa? Sunut atorpeqartarpat? Qimminut pissutsit qanoq ippat? Qimuttunik qimmeqarnermik kulturi allanngoriartorpa?

Kalaallit qimuttunik qimmeqarnermik kulturiat qanoq ittuunersoq qanorlu ullumikkut ittunngorsimanera paaserusukkaanni, assigiinngitsorpassuarnik periaaseqartoqarsinnaavoq. Qimmit qimuttut piffissaq sivilisunngitsukkaarlugu kisinneqartarmata, amerlassusaasa ineriartornerat naatsorsueqqissaarnikkut kisitsisitigut takuneqarsinnaavoq. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup ukiuni qulikkaani kingullerni kisitsisaataani, qimmit amerlassusaat qanoq ineriartornikuunersut internetsikkut toqqaannartumik takuneqarsinnaavoq. Naatsorsueqqisaarneq atorlugu ukiuni assigiinngitsuni kisitsisit sanillersuutissagaanni, kisitsisit qanoq pissarsiarineqarnikuunersut misissornissaat pingaaruteqarpoq. Soorlu kisitsisini qimmit inersimasut piaqqallu ilanngunneqarsimappat?

Sumiiffinni assigiinngitsuni qimminik kisitseriaatsit assigiinngissuseqarpat?

Kalaallit Nunaanni qimmit qimuttut ullumikkut qanoq atorpeqarnerisut ataatsimut isiginissaa aamma ajornakusoorsinnaavoq. Taamaammat tusagassiutit, aviisini allaaserisat, oqallinnerit, ilisimatuut misissuinerminni inerniliineri kiisalu piniarnermik takornariaqarnermillu inuussutissarsiutit kisitsisaataannik naatsorsueqqissaarnerit misissuinerit aallaavigisariaqarput. Pissutsit ataatsimut paasiniassagaanni, sumiiffinni assigiinngitsuni ilisimasat imminnut sanillersuullugillu katiterneqartariaqarput.

Ilisimatuut pisortallu aamma apersuinikkut misissuinerit atortarpaat. Tamakkua skemaasinnaapput inunnut immersoqquneqarsimasut imaluunniit inuit apeqqarissaarneqarnerisigut immersorneqarsimasut. Apersuinikkut misissuinerit internetseqalerneratigut allatigullu teknologii nutaanngorneratigut,

inuppassuit internetsikku toqqaannartumik apersorneqarsinnaalermata, apersuinissaq akissutissarsinissarlu assut ajornannginnerulernikuupput.

Kalaallit Nunaanni qimuttunik qimmeqarnermik kulturip nalitsinni allanngoriartornera qanorlu pingaaruteqartiginera aamma apeqqarissaarnikkut paasiniarneqarsinnaapput. Qimmit qanoq atorpeqarnerat, kulturit pillugit ilisimatuut namminneq sumiiffinni najuullutik misigisaqarfigalugillu alapernaassinnaavaat. Inuppassuarnik apersuinerimikkut kiisalu ilisimatuut ulluinnarni namminneq najuunnermikkut, kulturip qanoq allanngoriartornera aamma paasisaqarfigisinnaavaat. Ilisimatuut assersuutigalugu qimussertartut najugaqatigalugit apeqqarissaartarnikuuaat, taamaalillutillu qimmit ullumikkut qanoq atornerqarneri qimmeqarnermik pissutsit paasisaqarfigisarlugit.

Piniartut aamma qimussimik aqutugisartakkamik piniarniarnermillu

silap pissusaata allanngoriartornerata kinguneranik qanoq allanngornikuunerannut tunngasut pillugit, piniartut namminneq aamma pingaarutilinnik katersaqarlutillu paasisaminnik ingerlatitseqqittarnikuupput. Ilisimatuut paasiniaanerannut inuiaqatigiit namminneq pissutsit pillugit katersinerimikkut nalunaarsuinerimikkullu ikiuukkaangata, tamanna taaneqartarpoq Citizen Science.

Nalitsinni inuiaqatigiit kulturiallu pillugit ilisimatusarneq, immikkuullarissumik ilisimatusarnerunngilaq, ilaatigullu oqaluttuarisaanerme, etnologiimi kisialu naatsorsueqqisaarnermi periaatsit assigiinngitsorpassuit atorpeqartarlutik. Inuit atassuteqarfiginiarnerannut kiisalu paasissutissanik qanorlu pissutsit isumaqarfiginerannik katersuiniarnermi, piffissap ingerlanerani teknologii nutaaq nutaanik allaanerusunillu paasisaqarnermik kinguneqarsinnaavoq.

Assersuutigalugu qimussertartut tikeraarnerisigut apeqqarissaarfigine-risigullu, qimuttunik qimmeqarnermik kulturi ilisimatuut paasisaqarfigisinnaavaat. Aajuna Manumina Lund Jensen Ilulissani qimmit sungiusarnerannut qaaqquneqarsimasooq. Forskere kan få viden om slædehundekultur ved for eksempel at besøge og interviewe slædekuske. Her er Manumina Lund Jensen inviteret med til træning af hunde i Ilulissat.

HVOR VED VI DET FRA? – SLÆDEHUNDEN I DAG

Hvor mange slædehunde er der i Grønland i dag? Hvad bruger man dem til? Hvilket forhold har man til hundene? Og er slædehundekulturen i forandring?

Hvis man vil forstå den grønlandske slædehundekultur, og hvordan den har forandret sig til dét, den er i dag, kan man bruge mange forskellige metoder.

Udviklingen i antallet af slædehunde kan man se i statistikker, der er baseret på, at man har talt hundene med jævne mellemrum. Grønlands Statistik har tal fra de sidste årtier online, og der kan man se, hvordan hundetallet har udviklet sig. Når man skal bruge statistik og sammenligne antallet fra forskellige år, er det vigtigt at undersøge, hvordan tallene er blevet til. Omfatter tallene fx både de voksne hunde og hvalpene? Er der forskel på, hvordan man har talt hundene i de forskellige områder?

Det kan også være svært at få overblik over, hvad slædehundene bliver brugt til i Grønland i dag. Her er man nødt til at finde kilder fra medier, artikler, debatter, forskningsresultater og se på statistikker for erhverv som fangst og turisme. Man er nødt til at sammenligne og sammensætte den viden, man får fra forskellige områder, for at få et helhedsbillede.

Mange forskere og myndigheder bruger også spørgeundersøgelser. Det kan enten være skemaer, som man beder folk om at udfylde, eller som man udfylder ved at interviewe folk. Internettet og anden moderne teknologi har gjort det meget nemmere at udsende og få svar på spørgeundersøgelser, som kan laves online og deles med mange mennesker.

Man kan også få viden om både slædehundekulturens forandringer og betydning i nutidens Grønland gennem interview. Kulturforskere på feltarbejde kan opleve og observere, hvordan

man bruger hunde. Og ved at tale med mange mennesker og være en del af deres hverdag kan forskerne få viden om, hvordan kulturen forandrer sig. Fx har forskere levet sammen med slædekuske og interviewet dem, og derved lært mere om, hvordan man bruger hundene i dag, og hvilket forhold man har til dem.

Fangere har også selv indsamlet og formidlet vigtig viden om, hvordan deres slæderuter og fangst har forandret sig med klimaforandringer. Når befolkningen bidrager til forskning ved selv at indsamle eller registrerer data kaldes det Citizen Science.

Forskning i nutidens samfund og kultur er ikke én bestemt videnskab, men bruger mange forskellige metoder fra blandt andet historie, etnologi og statistik. Og ny teknologi til at kommunikere med folk og indsamle fakta og holdninger kan give ny og anderledes viden med tiden.

IMAI // INDHOLD

QIMMEQ IMMIKKUULLARISSOQ EN SÆRLIG HUND	6-7
QIMMEQ QIMUTTOQ ILISARITILLUGU TÆT PÅ SLÆDEHUNDEN	8-9
QIMMEQ QANOQ ITTUUA? HVAD ER EN HUND?	10-11
QIMMIT QIMUTTUT ALLANUT ILAQUTARIAARNERI SLÆDEHUNDENS SLÆGTSKAB	12-13
QIMMEQ QIMUTTOQ SULISOQ SLÆDEHUNDEN PÅ ARBEJDE	14-15
QIMMIP QIMUTTUP INUUNERA SLÆDEHUNDENS LIV	16-17
PERIUTSIT OQAATSILLU ADFÆRD OG SPROG	18-19
THULE-KULTURI THULE-KULTUREN	20-21
SLÆDEHUNDENS BETYDNING QIMMIP QIMUTTUP PINGAARUTEQARNERA	22-23
ISSITTUMI ILISIMASASSARSIORNERIT POLAREKSPEDITIONER	24-25
QIMMEQ QIMUTTOQ PILLUGU OGALUASAATOQQAQ EN MYTE OM SLÆDEHUNDEN	26-27
QAMUTIT SLÆDEN	28-31
PITUUTTAT ANULLU SKAGLER OG SELSTØJ	32-33
QIMUTTOQATIGIIT HUNDESPANDET	34-35

IMAI // INDHOLD

ATAVEQATIGIINNEQ KOMMUNIKATION	36-37
QIMMIT QANOQ PAARINEQARNISSAATI AT PASSE SLÆDEHUNDE	38-39
NUKISSAQ NERISALLU ENERGI OG FØDE	40-43
QIMUSSERNEQ PÅ SLÆDETUR	44-45
ALLANNGORARNERIT UNAMMILLIGASSALLU FORANDRINGER OG UDFORDRINGER	46-47
QIMMIT QIMUTTUT ULLUMIKKUT SLÆDEHUNDE I DAG	48-49
QIMMIP QIMUTTUP ILISARNAATAANERA SLÆDEHUNDEN SOM SYMBOL	50-51
SUMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? HVOR VED VI DET FRA? – ARKÆOLOGI OG HISTORIE	52-55
SUMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? HVOR VED VI DET FRA? – SLÆGTSKAB	56-59
UMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? HVOR VED VI DET FRA? – SUNDHED	60-63
SUMINNGAANNIIT TAMANNA ILISIMAVARPUT? HVOR VED VI DET FRA? – SLÆDEHUNDEN I DAG	64-65
IMAI/INDHOLD	66-67
ASSITAI BILLEDLISTE	68-69
ATUAKKAMUT TUNNGASUT OM BOGEN	70-73

ASSITAI // BILLEDLISTE

Carsten Egevang: s. 4, 6, 7, 14, 15, 17, 18, 19, 29, 31, 33, 35 37, 39, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 57, 59, 61, 64, 71, 73

Konrad Nuka Godfredsen: s. 9, 20-21, 43

Frederik Wolff Nisbeth Tegllhus: forside/bagside, s. 48

Anders Drud Jordan: s. 48

Shutterstock: s. 10, 11, 12, 13

Ivalu Risagers grafik til Qimmeq vandreudstillingen (tilpasning: Kajsa Plum): s. 22-23

Ukendt fotograf, Nasjonalbiblioteket/Norge: s. 24, 25

Ukendt fotograf, Arktisk Institut: s. 26, 27

Finn Ommestrups grafik fra Arctic Nomads symposiet (tilpasset af Kajsa Plum): s. 28, 30

Anne Katrine Gjerløff: s. 53

Kajsa Plum Wirell, grafik: s.18, 40, 42-43

Bjarne Grønnow: s. 54

Manumina Lund Jensen: s. 63

ATUAKKAMUT TUNNGASUT

Atuakkami Qimmeq - mi siunertaavoq, qimmeq qimuttoq kulturilu taassuma tunngaviligaa pillugu Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu ilinniagaqarsinnaanissaannut periarfissiinissaq. Atuagaq immikkut fagimut atatillugu meeqqanut atuakkatut nalinginnartut atuarneqarsinnaavoq, atuarfimmilu ilinniutissiatut iluaqutissat ilanngunneqartut iluaqutigalugit atuarfimmil ilinniutigineqarsinnaalluni.

Qimmeq saqqummersinneqarpoq ilisimatuussutikkut kiisalu paasissutissiisutugalugu suliariniagaq Qimmeq – kalaallit qimmiat qimuttoq 2017-imi aallartinneqartoq aallaavigalugu. Ilisimatusarfimmil Københavnillu Universitetiani ilisimatuut suleqatigiinnerisigut kiisalu Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu suleqatigisarpasuit peqataanerisigut atuagaq suliarineqarpoq. Suliamut atatillugu kalaallit qimmiata qimuttup genii, sumit pinngornikuunera kiisalu peqqissusaa, qimmerlu qimuttoq tunngavilugulu kulturip oqaluttuarisaanera kiisalu kulturikkut kingornussatut nalitsinni sul atorineqartutut pissutsit, ilisimatuut assigiinngitsunik sammisallit misissornikuuat. Suliamut atatillugu aamma saqqummersitassiortoqarpoq arlalinnillu piviusulersaarutiniq filmiliortoqarlunilu assiliortortoqarluni, suliamut atatillugu ilisimatusarnikkut atuakkamut tapeeqataasunik.

Filmit piviusulersaarutit tallimat taakkua uani isiginnaarneqarsinnaapput <https://qimmeq.ku.dk/>

Atuagaq atuarfimmil atugassiarai uani aaneqarsinnaapput <http://ibog.ila.gl>

Qimmeq – kalaallit qimmiat ukunanga taperneqarpoq; Velux Fonden, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond kiisalu Beckett-fonden, taakkualu saniatigut meeqqanut immikkut fagimut atatillugu saqqummersinneranur Den grønlandske fond tapiisuulluni.

Ukua qutssavigaagut:

Den grønlandske Uddannelsesstyrelse / Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik, Navarana Lennert, Ono Fleischer, Agnes Johnsen, Morten Meldgaard, Pipaluk Lykke, Carsten Egevang, Anders Drud Jordan, Frederik Wolff, Martin Appelt, Mikkel Sinding, Rikke Langebæk, Johanne Bech, Angunnguaq Karlsen, Susanne Engel, Arktisk Institutimi biblioteki, Ilinniaatsinut ilisimatusarfik, Ilinniarfissuaq, Max Audibert, Thorbjørn Ydegaard, Dorthe Mølgård kalaallilu Ilinniartitsisut amerlaqisut, ilisimasaminnik oqaaseqaateqarnermikkullu atuakkap pilersinniarnanur ikiuuttut kiisalu Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu ikiuullutillu ilisimasaminnik tapeeqataasut.

Qimmeq - kalaallit qimmiat qimuttoq

Atuakkiorpoq: Anne Katrine Gjerløff

Aaqqissuisut: Lisbeth Valgreen aamma Anne Katrine Gjerløff

Nutserisoq: Ulf Fleischer

Pædagogikkimut atatillugu siunnersortit: Sara Tougaard aamma Katrine Minddal

Atuarfinni ilinniutissiatut iluaqutissianik suliaqartut: Katrine Minddal aamma Sara Tougaard

Layout kiisalu assiliartagassalersuineq: Kajsa Plum Wirell

Saqqummersitsisoq: Statens Naturhistoriske Museum aamma Ilisimatusarfik

Assinik titartakkanillu assiliartalersuineq: Carsten Egevang aamma Konrad Nuka Godfredsen allallu.

Qimmeq - kalaallit qimmiat qimuttoq - den grønlandske slædehund

Ukioq: 2020

ISBN: 978-87-87519-88-5

OM BOGEN

Formålet med bogen *Qimmeq – Den grønlandske slædehund* er at gøre viden om den grønlandske slædehund og slædehundekultur tilgængelig for børn og unge i Grønland. Bogen kan både læses som almindelig børnefagbog og bruges som grundlag for undervisning i skolen ved hjælp af det tilhørende skolemateriale. *Qimmeq* er udgivet som en del af forsknings- og formidlingsprojektet *Qimmeq – den grønlandske slædehund*, der blev påbegyndt i 2017. Projektet er et samarbejde mellem forskere på Ilisimatusarfik og Københavns Universitet med inddragelse af mange andre samarbejdspartnere i både Grønland og Danmark. I projektet har en række forskere undersøgt den grønlandske slædehunds genetik, oprindelse og sundhed og hundeslædekulturen som både historisk og levende kulturarv. Projektet omfatter også en udstilling og en række dokumentarfilm og fotooptagelser, der sammen med projektets forskning har bidraget til denne bog. De fem dokumentarfilm kan ses på <https://qimmeq.ku.dk/> Både bogen og skolematerialet er tilgængeligt på <http://ibog.ila.gl> ***

Projektet *Qimmeq – den grønlandske slædehund* er støttet af Velux Fonden, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond og Beckett-fonden, og tilblivelsen af børnefagbogen er desuden støttet af Den grønlandske fond.

Tak til:

Den grønlandske Uddannelsesstyrelse / Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik, Navarana Lennert, Ono Fleischer, Agnes Johnsen, Morten Meldgaard, Pipaluk Lykke, Carsten Egevang, Anders Drud Jordan, Frederik Wolff, Martin Appelt, Mikkel Sinding, Rikke Langebæk, Johanne Bech, Angunnguaq Karlsen, Susanne Engel, Arktisk Instituts bibliotek, Institut for læring, Ilinniarfissuaq, Max Audibert, Thorbjørn Ydegaard, Dorthe Mølgård og de mange grønlandske skolelærere, der har hjulpet med indsigt og kommentarer undervejs i bogens tilblivelse og til alle andre i Grønland og Danmark, der har bidraget med hjælp og viden.

Qimmeq – Den grønlandske slædehund

Forfatter: Anne Katrine Gjerløff

Redaktion: Lisbeth Valgreen og Anne Katrine Gjerløff

Oversættelse: Ulf Fleischer

Pædagogisk Konsulent: Sara Tougaard og Katrine Minddal

Udarbejdelse af tilhørende skolemateriale: Katrine Minddal og Sara Tougaard

Layout og grafik: Kajsa Plum Wirell

Udgiver: Statens Naturhistoriske Museum og Ilisimatusarfik

Illustrationer: Carsten Egevang og Konrad Nuka Godtfredsen m fl.

Qimmeq - kalaallit qimmiat qimuttoq - den grønlandske slædehund

Årstal: 2020

ISBN: 978-87-87519-88-5

QIMMEQ – KALAALLIT QIMMIAT QIMUTTOQ

Kalaallit qimmiat qimuttoq immikkuullarissuvoq. Taanna issittumiissinnaallunilu suleruleorsinnaavoq kiisalu nunarsuatsinni qimmit akornngini taamaattut qanganisaanerpaat ilagalugit. Ukiut hunnorujukkaat arlallit ingerlaneranni qimmit qamutillu Kalaallit Nunaanni kulturimut oqaluttuarisaanermullu pingaarutilimmik atanikuupput – sulilu taamatut pingaaruteqarlutik.

Atuakkami uani kalaallit qimmiat qimuttoq taassumalu kulturi tunngaviligaa pillugit atuarsinnaavutit qimillu qimuttut pillugit ilinniagaqarlutit, sumit pinngornersut, sunut atorpeqartarnersut kiisalu qimmit qimuttut Kalaallit Nunaannut qanoq pingaaruteqartiginersut.

QIMMEQ – DEN GRØNLANDSKE SLÆDEHUND

Den grønlandske slædehund er noget helt særligt. Den kan klare kulde og hårdt arbejde, og den er en af de ældste hundetyper i verden. Hundene og hundeslæden har gennem århundreder været en vigtig del af Grønlands kultur og historie – og de spiller stadig en vigtig rolle.

I denne bog kan du læse om den grønlandske slædehund og slædehundekultur og lære mere om slædehundene, hvor de kommer fra, hvad de bliver brugt til, og om hvad slædehundene har betydet for Grønland.

